NÁVRH
STÁTNÍHO ZÁVĚREČNÉHO ÚČTU
ČESKÉ REPUBLIKY
ZA ROK 2003

B.

Ekonomický vývoj a veřejné rozpočty
v roce 2003

I. Ekonomický vývoj

II. Veřejné rozpočty

I.

Ekonomický vývoj

Obsah ..... Strana

1. Vývoj v posledním období 1

2. Ekonomický výkon 9
2.1 Hrubý domácí produkt 9
2.2 Hlavní produkční odvětví 14
2.3 Ekonomické výsledky nefinančních podniků 18
2.4 Ekonomické výsledky finančních institucí 20

3. Cenový vývoj 21
3.1 Spotřebitelské ceny 22
3.2 Produkční ceny 24

4. Trh práce 27
4.1 Zaměstnanost 27
4.2 Nezaměstnanost 28
4.3 Mzdy 30

5. Platební bilance 32
5.1 Běžný účet 32
5.2 Finanční účet 38
5.3 Devizové rezervy 40
5.4 Devizový kurz 40

6. Měnový vývoj a úrokové sazby 41
6.1 Měnové agregáty 41
6.2 Úvěry 43
6.3 Úrokové sazby 44

7. Domácnosti 46
7.1 Příjmy 46
7.2 Výdaje, spotřeba, úspory 46

8. Kapitálový trh 47

1. Vývoj v posledním období

Ekonomický vývoj České republiky[1] je charakterizován vybranými indikátory v následující tabulce:

Tabulka 1

Ukazatel		2000	2001	2002	2003
Hrubý domácí produkt	mld. Kč, b.c.	1984,8	2175,2	2275,6	2410,1
Hrubý domácí produkt	růst v %, s.c.	3,3	3,1	2,0	2,9
Spotřeba domácností vč. NI	růst v %, s.c.	2,5	3,6	4,0	5,4
Spotřeba vlády	růst v %, s.c.	-1,0	5,3	5,7	0,0
Tvorba fixního kapitálu	růst v %, s.c.	5,3	5,5	0,6	3,7
Index deflátoru HDP	růst v %	1,1	6,3	2,6	2,9
Průmyslová produkce	růst v %, s.c.	5,4	6,5	4,8	5,8
Stavební výroba	růst v %, s.c.	5,3	9,6	2,5	8,9
Průměrná míra inflace	%	3,9	4,7	1,8	0,1
Míra registrované nezaměstnanosti	průměr v %	9,0	8,5	9,2	9,9
Objem mezd a platů	růst v %	4,8	7,0	6,2	5,8
Podíl BÚ na HDP	%	-5,3	-5,7	-6,5	-6,5
Peněžní zásoba M2	%, konec obd.	5,6	13,0	3,2	7,0

Pramen: ČSÚ, ČNB, propočty MF

Ekonomický růst byl v roce 2003 oproti předchozímu roku vyšší a dosáhl 2,9 %. Postupně přitom docházelo k mírnému zpomalování mezičtvrtletního růstu sezónně očištěného hrubého domácího produktu (HDP). Mezičtvrtletní dynamika na úrovni 0,7 % ve druhé polovině roku ukazuje na poměrně stabilní vývoj domácí ekonomiky a implikuje růst na roční bázi těsně pod úrovní 3 %.

Produkční mezera zůstala v roce 2003 záporná. Vzhledem k tomu, že růst HDP překročil odhad růstu potenciálního produktu, došlo k částečnému uzavření produkční mezery. Pokud se růst HDP v roce 2004 udrží v blízkosti 3 %, očekáváme, že se česká ekonomika dostane nad úroveň svého potenciálního výkonu.

Na straně poptávky byl růst podpořen zejména vysokou dynamikou spotřeby domácností. Znatelné oživení zaznamenaly rovněž investiční výdaje. Přesun ekonomické dynamiky od spotřeby směrem k investicím, ke kterému došlo v závěru roku 2003, je možné hodnotit pozitivně, neboť vytváří podmínky pro urychlení potenciálního růstu. Zvýšení domácí poptávky bylo částečně kompenzováno

[1] Zpracováno na základě statistických dat známých do 10. března 2004.

prohloubením schodku zahraničního obchodu, který ve stálých cenách zpomalil růst HDP v rozsahu 1,6 procentního bodu (p.b.). Na nabídkové straně rostla nejrychlejším tempem přidaná hodnota v odvětvích služeb, zejména pak v obchodu, pohostinství a ubytování a v dopravě a telekomunikacích. Přibližně proporcionální růst s růstem HDP zaznamenal průmysl. V zemědělství došlo k poklesu přidané hodnoty.

Při poklesu celkové zaměstnanosti byl růst ekonomického výkonu (HDP) zajišťován výlučně růstem produktivity práce, která se v roce 2003 zvýšila o 3,6 %. Produktivita práce na bázi hrubé přidané hodnoty se zvýšila o 3,2 %. Vysokého nárůstu produktivity bylo tradičně dosaženo v odvětvích zemědělství a dopravy a telekomunikací. Na druhé straně pokračoval propad produktivity ve stavebnictví. K celkovému zvýšení produktivity práce nejvíce přispěl poměrně vysoký růst produktivity v průmyslu o 5,2 %.

Hospodářský růst se prosazuje na bázi pokračující restrukturalizace a modernizace výroby, podněcované přímými zahraničními investicemi (např. výroba pryžových a plastových výrobků), při omezování výroby v některých tradičních odvětvích (např. výroba usní a výrobků z usní). Segmenty (odvětví) ekonomiky s vysokým růstem se tak prolínají s jinými, kde produkce stagnuje nebo dokonce i výrazně klesá. Celková průmyslová produkce ve stálých cenách se za rok 2003 zvýšila o 5,8 %, stejný růst měl i zpracovatelský průmysl. Jen velmi pomalé oživování růstu v zemích EU, projevující se nízkou dynamikou vnější poptávky, se v celkové produkci průmyslu zásadnějším způsobem neodrazilo, což svědčí o rostoucí konkurenční schopnosti.

Produkce stavebnictví se zvýšila o 8,9 % zásluhou vysokého růstu ve 2. pololetí 2003. Ve srovnání s rokem 2002 to znamenalo zvýšení o 6,4 p.b., a to i přes nízkou investiční aktivitu v nefinančním sektoru. Za mimořádný faktor růstu tohoto odvětví lze považovat i očekávání přeřazení stavebních prací (s výjimkou bytové výstavby) ze snížené do základní sazby DPH. Vyšší podíl velkých staveb znamenal růst podílu mezispotřeby na celkové produkci stavebnictví, a tím i snížení podílu přidané hodnoty tohoto odvětví na tvorbě HDP.

Situace na trhu práce byla ovlivňována zejména postupující restrukturalizací a legislativou poměrně rigidní v oblasti zaměstnanosti a mezd a relativně benevolentní k nezaměstnanosti svým poměrně nízkým příspěvkem k motivaci pracovat.

Tlak na růst produktivity práce vedl zejména v odvětvích průmyslu a zemědělství ke snižování počtu zaměstnanců. Celková zaměstnanost v meziročním srovnání podle VŠPS poklesla o 0,7 %. Odvětví služeb již nebyla schopna pracovní síly vylučované z odvětví materiální výroby absorbovat v dostatečné míře.

Sezónně očištěná nezaměstnanost evidovaná úřady práce pokračovala v růstové tendenci (koncem roku 2003 a počátkem roku 2004 se její růst urychlil). V průměru se v roce 2003 míra nezaměstnanosti zvýšila o 0,7 p.b. a na konci roku dosáhla 10,3 %. Navzdory mírnému zrychlení ekonomického růstu nad odhadovaný potenciální růst (uzavírání záporné mezery výstupu) se míra volných pracovních míst[2] v průběhu roku 2003 spíše snižovala při současném zvyšování míry nezaměstnanosti. Posun na Beveridgeově křivce[3] tak vypovídá o nárůstu strukturální složky nezaměstnanosti. Pro stabilizaci celkové nezaměstnanosti by byl nutný růst HDP okolo 3,5 %, což ale příčiny strukturální nezaměstnanosti neřeší.

Průměrná hrubá nominální mzda[4] se v roce 2003 zvýšila o 6,8 % při růstu pomalejším než v roce 2002. V podnikatelské sféře dosáhl přírůstek průměrné mzdy 6,0 %, v nepodnikatelské sféře, zejména vlivem rozdílného načasování zvyšení[5] tarifní složky platů, dosáhla 9,8 %. Tím se oproti předchozím obdobím výrazně sblížila jejich úroveň. Meziroční kupní síla průměrných mezd, při přepočtu indexem spotřebitelských cen (růst o 0,1 %), se v podnikatelské sféře zvýšila o 5,9 %, v nepodnikatelské sféře o 9,7 %.

Z pohledu celého národního hospodářství se podíl náhrad zaměstnancům na nominálním HDP meziročně nezměnil, neboli přírůstek náhrad zaměstnancům na jednotku HDP ve stálých cenách se rovnal růstu deflátoru HDP. Jednotkové náklady práce (definované jako podíl průměrné náhrady zaměstnancům a produktivity práce z HDP ve stálých cenách) meziročně vzrostly o 4,2 %. Nákladový tlak mezd se tedy

---

[2] Podíl volných pracovních míst ke všem pracovním místům v ekonomice.

[3] Vyjadřuje vztah nezaměstnanosti a volných pracovních míst v čase.

[4] Za organizace nad 19 zaměstnanců, organizace nepodnikatelské pokryty plně. Nárůst je vyjádřen v meziročně srovnatelné struktuře. Od roku 2003 začal ČSÚ do vyhlašované mzdy zahrnovat rovněž mzdy v dříve nevykazovaných ozbrojených složkách, což rovněž přispělo ke sblížení úrovní mezi podnikatelskou a nepodnikatelskou sférou.

[5] Ke zvýšení tarifní složky platů došlo v roce 2003 od 1. ledna, v roce 2002 od 1. března.

v cenách neprosadil, poptávkový vliv by se však při pokračování tohoto vývoje mohl do růstu cenové hladiny promítnout již v relativně krátkém časovém horizontu.

Průměrná míra inflace na bázi spotřebitelských cen za rok 2003 činila pouze 0,1 %, což bylo o 1,7 procentního bodu méně než v roce 2002. Růst cen v průběhu roku 2003 dosáhl 1,0 %. Příspěvek administrativních opatření[6] k cenovému růstu se oproti roku 2002 snížil o 0,4 procentního bodu na 0,3 procentního bodu. Dezinflační tendence patrná už v průběhu celého roku 2002 se prosazovala až do konce 3. čtvrtletí 2003. Klouzavá míra inflace v únoru 2004 dosáhla 0,5 % při meziročním růstu spotřebitelských cen o 2,3 %. Po konvergenci inflace koncem devadesátých let k hodnotám běžným v EU se cenová hladina v české ekonomice v minulých dvou letech stabilizovala.

Stabilita cen byla v roce 2002 a 2003 způsobena především faktory nákladového charakteru. Proti cenovému růstu působily zejména vnější faktory (pokles dovozních cen v průběhu celého roku 2002 při silné apreciační tendenci koruny vůči euru v 1. pololetí 2002 a po oba roky trvajícím meziročním zpevňování proti dolaru). Domácí faktory (postupně se zmenšující záporná produkční mezera, rychle rostoucí poptávka domácností a mzdově nákladový vývoj) se v cenovém vývoji zatím neprosadily. Ceny průmyslových výrobců se v průměru za rok 2003 meziročně snížily o 0,3 %. Rovněž silné konkurenční prostředí na domácím trhu omezovalo po většinu období plošný růst cen.

Klíčová sazba měnové politiky (pro dvoutýdenní repo operace) mezi lednem 2003 a srpnem 2003 poklesla celkem o 0,75 procentního bodu na 2,0 % a od toho okamžiku se prozatím nezměnila. ČNB tím reagovala na pokles inflace a vývoj devizového kurzu. Úrokový diferenciál vůči eurozóně se postupně snižoval, základní úrokové sazby ČNB jsou nyní na stejné úrovni jako sazby ECB, tj. o 1 p.b. vyšší než obdobné sazby FED. Tvar výnosové křivky na peněžním trhu se z klesající změnil od srpna 2003 na rostoucí. To vytváří prostor pro eventuální zvýšení základních sazeb ČNB. Klientské úroky se v souladu s celkovým vývojem na finančních trzích do srpna rovněž snižovaly, od října stagnovaly či mírně vzrostly.

---

[6] Změny regulovaných (maximálních nebo věcně usměrňovaných) cen a nepřímých daní.

V roce 2003 vzrostl průměrný objem měnového agregátu M2 proti roku 2002 o 4,1 %. Příliv peněz do ekonomiky byl stále více ovlivňován domácí úvěrovou emisí vládnímu sektoru a domácnostem, tedy posilováním zdrojů konečné spotřeby. Nižší tempo čistého přílivu zahraničních aktiv bylo dáno výrazně větší aktivitou domácích rezidentů v zahraničí, obzvláště koncem roku. Objem peněz v ekonomice je dostatečný pro obsluhu probíhajících transakcí a neomezuje tedy podmínky pro další růst. Měnový agregát M1 (oběživo a netermínované vklady) si udržuje dlouhodobý dynamický růst, v roce 2003 průměrně vzrostl o 17,7 %. Naopak trvá průměrný pokles objemu quasi peněz (termínované instrumenty, vklady v cizích měnách, depozitní směnky a dluhopisy), v roce 2003 o –4,3 %. Potřeba pohotových peněz vyplývala především z růstu konečné spotřeby, motivované mezi jiným růstem reálných mezd i očekávaným růstem cen. Nízké úrokové sazby nevytvářely intenzivní zájem domácností ani podniků o odklad spotřeby prostřednictvím termínovaných vkladů.

Vnější rovnováha, vyjádřená podílem deficitu běžného účtu na HDP, se v roce 2003 mírně zhoršila o 0,5 p.b. na –6,5 %. Důvodem bylo zejména snížení přebytku bilance služeb (vlivem pokračujícího poklesu příjmů z ostatních služeb). Zlepšení obchodní bilance se kompenzovalo ve stejném rozsahu s prohloubením deficitu bilance výnosů a převodů. Přebytek na finančním účtu sice převýšil deficit běžného účtu, ale jen o 6,7 mld. Kč.

I přes nízký hospodářský růst v partnerských zemích předstihlo tempo růstu vývozu zboží dynamiku dovozu (v běžných cenách vyjádřených v EUR o 5,8 % proti 5,1 % podle statistiky obchodní bilance).

Deficit obchodní bilance se pohyboval v roce 2003 zhruba na úrovni předchozího roku a dosáhl 69,4 mld. Kč. Přitom jen vliv kurzového vývoje CZK (posílení vůči USD a oslabení vůči EUR) snížil saldo zahraničního obchodu o cca 13 mld. Kč (zvýšení objemu vývozu o cca 9 mld. Kč a snížení dovozu o cca 4 mld. Kč).

Více než 4 roky přetrvávající velký rozsah přímých zahraničních investic (PZI) se v roce 2003 razantně zmenšil především vlivem podstatně nižšího rozsahu privatizačních příjmů při současném výrazném poklesu ostatních přímých investic. Do České republiky přiteklo 2,3 mld. EUR PZI, což bylo o 6,7 mld. EUR méně než v roce

2002 (převážně vliv příjmů z privatizace Transgasu v roce 2002). I po vyloučení vlivu privatizace dosáhl příliv PZI v korunovém vyjádření pouze 32,5 % předchozího roku.

Směnné relace v obchodu se zbožím a službami (podle národních účtů) se v roce 2003 zlepšily o 0,9 %. Vyjádřeno deflátory vývozu a dovozu celkově vzrostly vývozní ceny o 0,6 % a dovozní ceny poklesly o 0,3 %. Vývoj směnných relací tak zlepšil ekonomickou situaci podnikové sféry v rozsahu zhruba 16 mld. Kč, tj. cca. 0,7 % HDP.

Nominální kurz koruny vůči EUR v průměru za rok 2003 oslabil o 3,2 %, proti USD naopak posílil o 16,0 %. Po výrazném zpevnění proti EUR v 1. pololetí 2002 v souvislosti s pokračujícím přílivem privatizačních prostředků do České republiky (na což centrální banka reagovala intervencemi na devizovém trhu a změnami měnověpolitických sazeb) se kurz vůči EUR stabilizoval. V lednu až únoru 2004 koruna proti EUR meziročně oslabila o 3,7 %, proti USD posílila o 13,7 %.

Devizové rezervy centrální banky ke konci roku 2003 činily 691,5 mld. Kč, tj. 21,3 mld. EUR (devizové rezervy tvoří ze dvou třetin aktiva v EUR a z jedné třetiny v USD). Tento stav může pokrýt dovoz zboží a služeb po dobu cca pěti měsíců.

Vnější prostředí[7]

Světovou ekonomiku sužovala v prvních měsících roku 2003 nejistota související s válkou v Iráku. Po jejím ukončení, a zejména ve druhé polovině roku, se perspektivy růstu zlepšily.

Americká ekonomika v roce 2003 zaznamenala růst o 3,2 %. Jde o výsledek razantní prorůstové fiskální i monetární politiky. Růst spotřeby byl během podzimu povzbuzen daňovými škrty, vojenské výdaje znamenaly další impuls. Naproti tomu se však dále zvýšil deficit běžného účtu (překračující 5 % HDP), který je doprovázen prudce se zvyšujícím deficitem rozpočtu, který se pětiprocentní hranici rychle přiblížil. Růstu zatím neodpovídalo tempo tvorby nových míst. Rychlá depreciace dolaru je potenciálním zdrojem problémů pro světové hospodářství.

---

[7] s využitím materiálů OECD, MMF, The Economist a Financial Times

V EU se růst v 1. pololetí fakticky zastavil (mezičtvrtletní růst v prvních třech čtvrtletích byl 0,0 %, 0,1 % a 0,4 %). Zpomalením byly zasaženy Itálie, Holandsko, Francie, Dánsko a postižena byla také německá ekonomika, která se octla v recesi v 1. a ve 2. čtvrtletí a zaznamenala pokles i za celý rok 2003 (o -0,1 %). Vláda pro řešení obtížné situace prosadila na podzim program reforem veřejných financí (zdravotního systému, snížení podpor v nezaměstnanosti, zmírnění ochrany před propuštěním). Eurozóna trpí nedostatečnou vnitřní poptávkou, růst závisí převážně na exportu. Tomu přirozeně škodí posilování EUR vůči USD (od počátku 2002 cca o 20 %). Tři největší ekonomiky eurozóny, německá, francouzská a zřejmě i italská v tomto roce překročily tříprocentní strop na deficit veřejných financí, vyžadovaný Paktem stability. V eurozóně přetrvával jednoprocentní úrokový diferenciál vůči USA.

Středoevropské ekonomiky si i nadále zachovaly vyšší dynamiku, než západní Evropa. Před vstupem do EU však všechny zápolí s konsolidací veřejných rozpočtů.

V Polsku byl rok 2003 ve znamení sílícího oživení (2,2 %, 3,8 %, 3,9 % v prvních třech čtvrtletích meziročně), růst byl tažen exportem, kterému pomáhalo znehodnocení zlotého a snížení úroků. Velmi vysoká zůstala nezaměstnanost, pokles pod 19 % se očekává až v roce 2005.

V Maďarsku došlo v roce 2003 k citelnému zpomalení. Ekonomika se dostala do problémů kvůli poklesu zahraničních investic, který byl vyvolán vysokým schodkem platební bilance (6 % HDP) i deficitem veřejných rozpočtů (přes 9 % v roce 2002). Devalvace forintu z počátku června měla napomoci exportu, ale forint začal na podzim dále rychle slábnout a centrální banka musela intervenovat a prudce zvýšit úroky.

Slovenská ekonomika je nejrychleji rostoucí v regionu (o 4,4 % v roce 2002 a růst kolem 4 % se očekává i v roce 2003). Růst byl tažen exportem a investicemi a stále i spotřebou domácností. Vláda zahájila velmi ambiciózní konsolidaci veřejných financí. Současně se inflace vlivem deregulací dostala do rozmezí 8-9 % (ze 3,3 % v roce 2002). Udržitelnost takového projektu, zejména zachování sociálního smíru v podmínkách radikální reformy, která se dotýká zejména podfinancovaného veřejného sektoru, ukáže teprve další vývoj. Stále vysoká zůstává nezaměstnanost, která má navíc výraznou regionální dimenzi, v roce 2003 však poprvé počala klesat.

V nervózním ovzduší před počátkem války dosáhla cena ropy v 1. čtvrtletí 2003 v průměru 31,4 USD za barel, pod vlivem uvolnění po konfliktu ve 2. čtvrtletí klesla na 26,1 USD. Už v červnu však začala opět stoupat, když se zpomalovala obnova dodávek z Iráku a vystoupila na 28,4 ve 3. čtvrtletí a dokonce 29,4 ve 4. čtvrtletí. Průměr za rok 2003 byl 28,8 USD.

2. Ekonomický výkon

2.1 Hrubý domácí produkt

Hrubý domácí produkt vzrostl v roce 2003 reálně o 2,9 %. Hospodářská dynamika se tak oproti předchozímu roku zvýšila a přiblížila se tempu, kterým HDP rostl v období let 2000 a 2001.

V průběhu roku 2003 zůstával růst HDP poměrně stabilní s tendencí k mírnému zpomalení. Meziroční srovnání sice ukazuje na urychlení ekonomického růstu ve 2. pololetí, vypovídací schopnost meziročního srovnání v jednotlivých čtvrtletích roku 2003 je ovšem zatížena vývojem srovnávací základny roku 2002, kterou ovlivnily dopady povodní ze srpna téhož roku. Lepší obrázek o aktuálním vývoji tak poskytuje mezičtvrtletní srovnání sezónně očištěných dat, které vypovídá o zpomalení mezičtvrtletního růstu z 1,1 % v prvním na 0,7 % ve 4. čtvrtletí 2003.

Graf 1

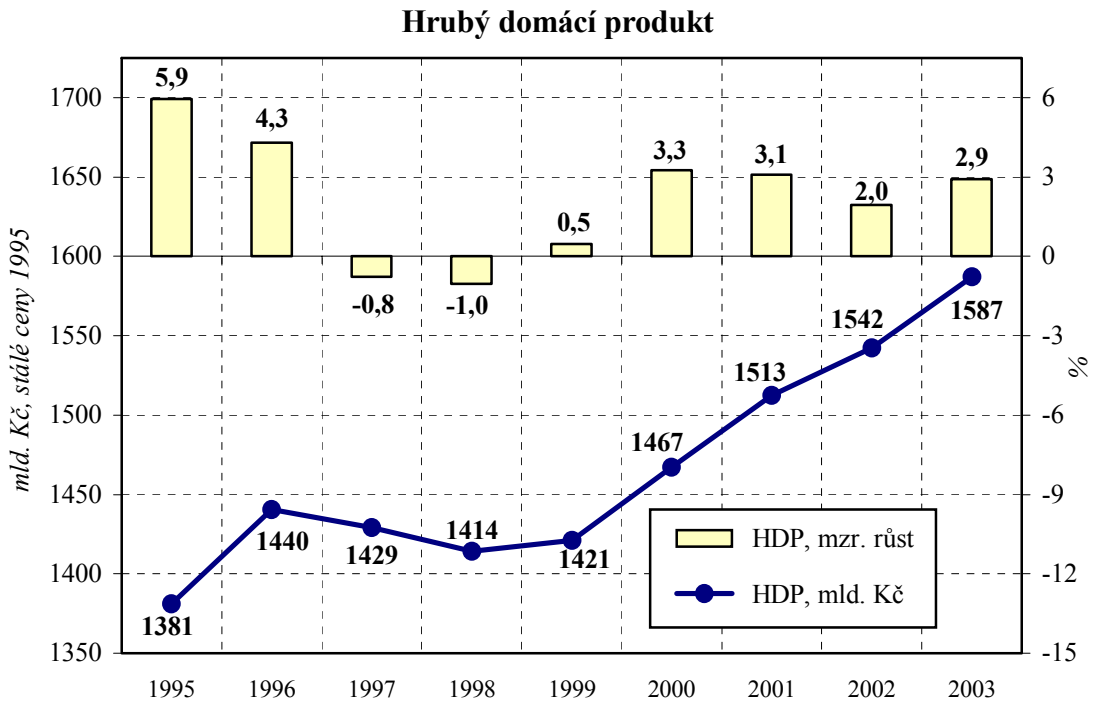

Pramen: ČSÚ

Česká ekonomika zůstala v roce 2003 pod svým potenciálním výkonem. Vzhledem k tomu, že ekonomický růst mírně překročil růst potenciálního produktu, který odhadujeme na úrovni okolo 2,5 %, došlo k částečnému uzavření záporné

produkční mezery. Za předpokladu udržení růstu na úrovni okolo 3 % očekáváme v nadcházejícím období přechod produkční mezery do kladných hodnot.

Hrubý domácí produkt v běžných cenách vzrostl meziročně o 5,9 %. Růst deflátoru HDP postupně akceleroval z 1,7 % v 1. čtvrtletí na 3,8 % ve 4. čtvrtletí 2003 při celoročním průměru 2,9 %.

2.1.1 Poptávka

Domácí poptávka

Růst HDP byl v roce 2003 stejně jako v předchozích třech letech založen výlučně na zvýšení domácí poptávky. Obě její složky, jak konečná spotřeba, tak tvorba hrubého kapitálu, přitom dosáhly shodného tempa 4,1 %.

Nejvýznamnějším růstovým faktorem byla v minulém roce spotřební poptávka domácností, která dosáhla nejvyšší dynamiky od vrcholu hospodářského cyklu v roce 1996. Silná spotřebitelská poptávka byla na jedné straně výsledkem rychlého růstu běžných příjmů domácností a následně disponibilního důchodu, současně byl sklon ke spotřebě domácností podpořen velmi mírným cenovým vývojem, nízkými úrokovými sazbami a svou roli pravděpodobně sehrála i určitá míra nejistoty v souvislosti s dopady vstupu do EU. Intertemporální substituce motivovaná těmito faktory zakládá určité riziko pro růst spotřeby domácností v roce 2004.

Spotřeba vlády dosáhla v roce 2003 po dvou letech poměrně vysokého nárůstu v podstatě shodné úrovně jako v roce předchozím. Do stagnace veřejné spotřeby v meziročním srovnání se přitom mimo jiné promítla zvýšená úroveň veřejných výdajů v roce 2002 v souvislosti s odstraňováním povodňových škod.

Příznivým signálem bylo oživení tvorby hrubého fixního kapitálu. Po slabém růstu v předchozím roce akcelerovala dynamika investiční poptávky v roce 2003 na 3,7 %, přičemž ve 4. čtvrtletí vzrostl objem fixních investic meziročně o plná 4,8 %. Došlo tak k pozitivnímu posunu ve struktuře ekonomického růstu od spotřeby k investicím. Z krátkodobého hlediska naznačuje oživení investiční aktivity pokračování růstové fáze ekonomického cyklu. Z dlouhodobého hlediska je tvorba fixního kapitálu významným faktorem zvyšujícím potenciální růst ekonomiky.

Tabulka 2
Výdaje na hrubý domácí produkt

		2001	2002	2003				
				1.Q	2.Q	3.Q	4.Q	rok
HDP, běžné ceny	*mld. Kč*	2175	2276	557	615	607	631	2410
HDP, stálé ceny	***mzr. růst, %***	**3,1**	**2,0**	**2,5**	**2,6**	**3,4**	**3,1**	**2,9**
Spotřeba	*mzr. růst, %*	4,1	4,4	4,0	4,4	4,2	3,7	4,1
soukromá	*mzr. růst, %*	3,6	4,0	5,1	5,3	6,5	5,5	5,4
vlády	*mzr. růst, %*	5,3	5,7	-0,1	1,3	-2,9	1,6	0,0
Tvorba hrubého kapitálu	*mzr. růst, %*	7,2	1,3	0,7	6,0	3,4	6,2	4,1
fixního	*mzr. růst, %*	5,5	0,6	1,5	3,1	4,7	4,8	3,7
Vývoz	*mzr. růst, %*	11,9	2,8	4,8	4,4	8,5	9,0	6,7
Dovoz	*mzr. růst, %*	13,6	4,3	5,0	6,9	8,6	9,5	7,6

Pramen: ČSÚ

Příspěvek domácí poptávky k růstu HDP dosáhl 4,5 p.b., přičemž rozhodující byl příspěvek spotřeby domácností ve výši 3,0 p.b., tvorba hrubého fixního kapitálu přidala 1,2 p.b. a změna zásob a cenností 0,3 p.b.

Čistá zahraniční poptávka

Schodek zahraničního obchodu se zbožím a službami se v roce 2003 prohloubil. V běžných cenách pouze o 3,6 mld. Kč na -56,2 mld. Kč, ve stálých cenách výrazněji, a to o 24,7 mld. Kč. Bilance zahraničního obchodu tak zaznamenala záporný příspěvek k růstu HDP ve výši 1,6 p.b., což představuje oproti rokům 2001 a 2002 jeho další mírné zmenšení. Těžiště reálného zhoršení zahraničního obchodu se ve srovnání s rokem 2002 přesunulo z bilance služeb do obchodní bilance. Zatímco v běžných cenách se obchodní bilance zlepšila a vývoj vnější nerovnováhy je tak možné hodnotit v zásadě kladně, bilance zahraničního obchodu ve stálých cenách se vzhledem k soustavnému zlepšování směnných relací dále zhoršuje. Vnější nerovnováha ve stálých cenách zůstává limitujícím faktorem ekonomického růstu.

Další snížení záporného příspěvku zahraničního obchodu v důsledku postupujícího oživení v zemích hlavních obchodních partnerů by na druhé straně mělo podpořit ekonomický výkon v roce 2004.

Graf 2

Příspěvky k růstu HDP (procentní body, %)

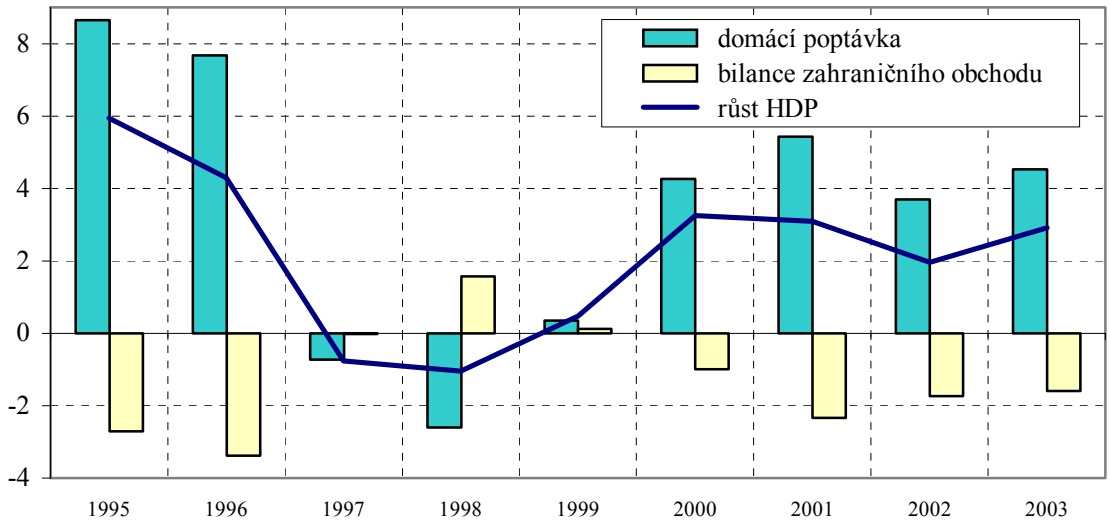

Pramen: ČSÚ

2.1.2 Nabídka

Na nabídkové straně došlo v roce 2003 k částečnému vyrovnání ekonomické dynamiky mezi odvětvími služeb a odvětvími průmyslu a stavebnictví.

Tabulka 3
Tvorba hrubého domácího produktu

		2001	2002	2003				
				1.Q	2.Q	3.Q	4.Q	rok
Hrubá přidaná hodnota, b.c.	*mld. Kč*	1952	2048	503	555	543	570	2171
HPH, stálé ceny	***mzr. růst, %***	**3,1**	**2,1**	**2,4**	**2,2**	**2,8**	**2,9**	**2,6**
Zemědělství	*mzr. růst, %*	-0,9	4,4	4,8	3,4	-2,2	-9,6	-1,2
Průmysl	*mzr. růst, %*	0,7	-0,4	2,5	2,4	2,8	2,3	2,5
Stavebnictví	*mzr. růst, %*	-12,5	-8,2	-4,0	-0,3	2,4	1,8	0,3
Obchod, pohost., ubyt.	*mzr. růst, %*	6,9	8,4	2,1	1,4	4,8	3,5	3,0
Doprava, telekom.	*mzr. růst, %*	15,1	11,7	3,7	5,0	5,4	8,4	5,6
Peněžnictví a pojišť.	*mzr. růst, %*	12,8	-0,4	0,7	0,7	-1,1	3,6	0,9
Služby pro podniky	*mzr. růst, %*	2,3	1,6	2,8	1,8	0,3	1,5	1,6
Ostatní služby	*mzr. růst, %*	0,5	-3,6	0,5	-0,3	4,2	4,9	2,3

Pramen: ČSÚ

Hrubá přidaná hodnota ve službách zpomalila svůj růst na 2,9 %. Nejdynamičtějším odvětvím služeb zůstala doprava, skladování, pošty a telekomunikace, nadprůměrný růst si zachovaly i obchod, pohostinství a ubytování.

Po dvou letech stagnace se v průmyslu zvýšila tvorba přidané hodnoty o 2,5 % a průmysl se tak vzhledem ke své váze stal na straně nabídky hlavním zdrojem ekonomického růstu. Současně se v roce 2003 zastavil dlouhodobý propad přidané hodnoty ve stavebnictví.

Zatímco celková tvorba přidané hodnoty se od roku 1995 zvýšila o více než 15 % a odvětví služeb produkují hodnotu vyšší téměř o čtvrtinu, ve stavebnictví došlo ve stejném období k poklesu přidané hodnoty o více než polovinu. Z tohoto srovnání je zřejmé, že dynamičtěji se rozvíjejí odvětví služeb, zejména telekomunikace a peněžnictví, vysoký nárůst zaznamenalo rovněž zemědělství.

2.1.3 Produktivita

Produktivita práce na makroekonomické úrovni, počítaná z HDP, se v roce 2003 zvýšila o 3,6 % při poklesu celkové zaměstnanosti o 0,7 %. Pro hodnocení přiměřenosti mzdového růstu (z hlediska konkurenční schopnosti) je podstatné poměřování k nárůstu hrubé přidané hodnoty (HPH)[8]. Ta meziročně vzrostla ve stálých cenách o 2,6 % při růstu produktivity o 3,2 %. Růst ekonomického výkonu se tak odvíjel výhradně ze zvýšení produktivity.

Zrychlení růstu produktivity práce bylo dáno zejména příznivým vývojem v průmyslu, tradičně vysoký růst si zachovaly odvětví zemědělství a dopravy, skladování, pošt a telekomunikací. Naopak stagnace přidané hodnoty ve stavebnictví bylo dosaženo jen za cenu přírůstku zaměstnanosti, což přineslo pokračování poklesu produktivity práce v tomto odvětví.

Srovnání růstu produktivity práce a růstu reálných mezd na makroekonomické úrovni vyznívá v roce 2003 nepříznivě. Makroekonomická reálná průměrná mzda (objem mezd a platů připadající na jednoho zaměstnance deflovaný deflátorem přidané hodnoty) se zvýšila o 4,7 % a předstihla tak růst produktivity práce o 1,4 p.b.

---

[8] Rozdíl mezi HDP a HPH tvoří saldo daní a dotací na produkty.

Při odvětvovém srovnání s růstem průměrné hrubé reálné měsíční mzdy se příznivě vyvíjela situace v zemědělství, průmyslu a stavebnictví, kde mzdový nárůst zaostal za zvýšením produktivity, naopak v odvětvích služeb mzdový vývoj překonal nárůst produktivity práce.

Graf 3

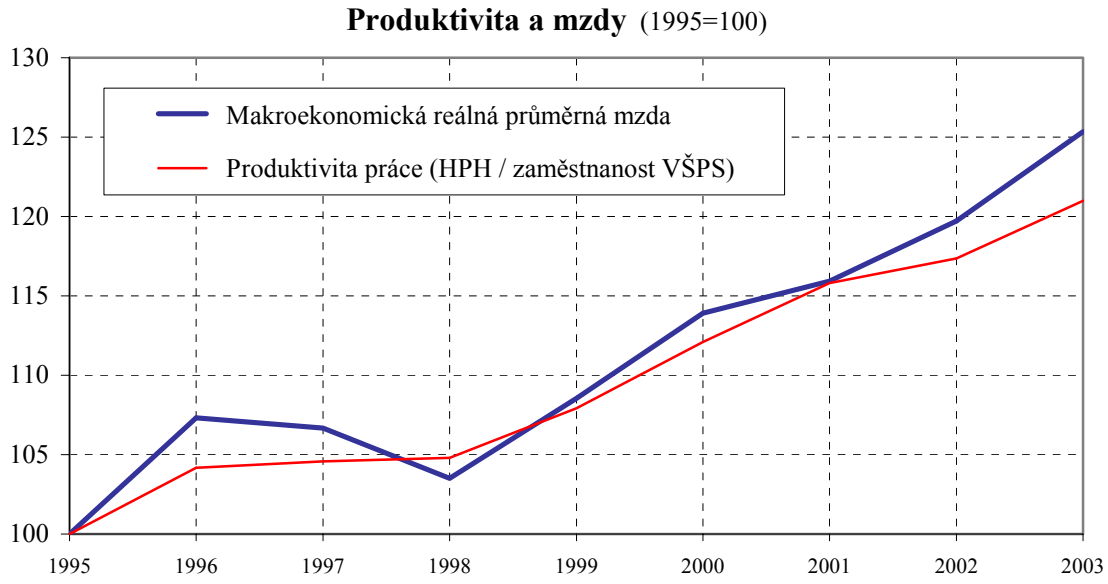

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

Z dlouhodobého pohledu mzdový vývoj v zásadě odpovídá růstu produktivity práce a obě veličiny si udržují společný trend. V posledních dvou letech nicméně mzdový nárůst překonal zvýšení produktivity práce a úroveň mezd se od produktivity odtrhla směrem vzhůru. Pokračování této tendence by mohlo přinést nepříznivé makroekonomické důsledky v podobě zvýšených nákladových a cenových tlaků.

2.2 Hlavní produkční odvětví

Výkon jednotlivých odvětví (měsíční zjišťování, stálé ceny)

Průmyslová výroba si v roce 2003 zachovala poměrně vysoký růst i přes nízkou vnější poptávku a navázala tak na vývoj z předchozích tří let. Pomohlo ji k tomu zprovoznění nových výrobních kapacit (výroba autodílů, výroba plastických

hmot a elektrotechnický průmysl), růst objemu produkce pro vývoz, pokračující oživení v hutním a strojírenském průmyslu, vstup dalších zahraničních investorů a pokračující strukturální změny. Růst průmyslové produkce se vyvíjel rovnoměrně, v meziročním srovnání dosáhl 5,8 % (4,8 % v roce 2002). Tržby průmyslových podniků rostly jen mírně pomaleji než produkce (meziroční růst o 5,4 %), což svědčí o tom, že produkce nezůstala na skladech.

Do dynamiky zahraniční poptávky se promítlo velmi pomalé oživování ekonomik Evropské unie, přesto tržby z přímého vývozu vzrostly ve stálých cenách meziročně o 8,8 %. Prosadit konkurenceschopnost své produkce znamenalo pro některé podniky snižování počtu zaměstnanců. Z tohoto důvodu se průmysl stal i při solidních výkonech zdrojem zvyšování nezaměstnanosti.

Lépe na tom byly podniky pod zahraniční kontrolou, kterým mateřské společnosti usnadňovaly přístup na zahraniční trhy. Růst tržeb u nich dosáhl 7,1 % a činil 48,5 % tržeb celého odvětví. Pro export z toho bylo určeno 70 %. Zahraniční investoři se zatím zaměřovali na obory středně a méně náročné, do výroby s vysokou přidanou hodnotou směřovali jen vyjímečně.

Graf 4

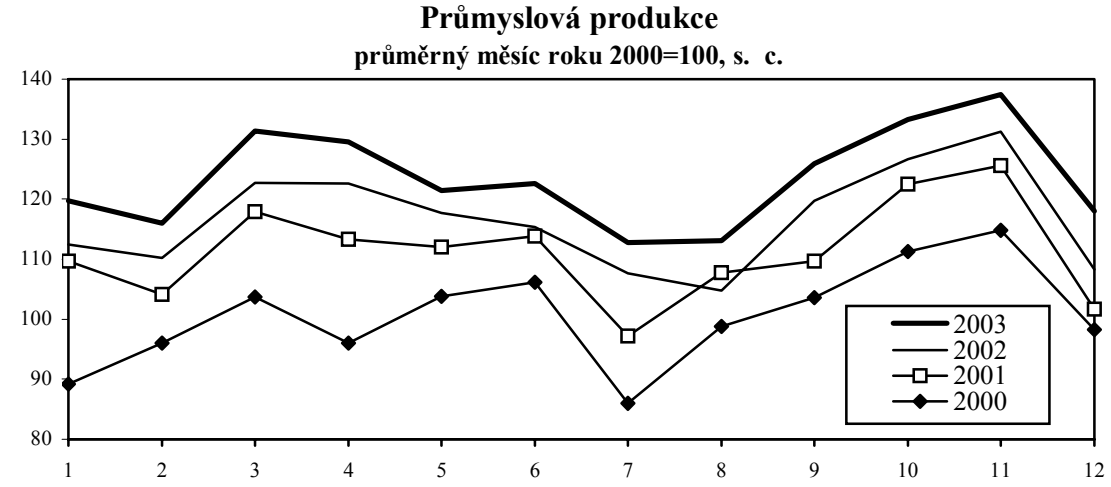

Pramen: ČSÚ

Ve struktuře průmyslu měl i nadále rozhodující podíl průmysl zpracovatelský, který v roce 2003 meziročně rostl o 5,8 %. Výkon v těžbě nerostných surovin se zvýšil o 0,5 % a u výroby a rozvodu elektřiny, plynu a vody o 8,9 %.

Vývoj jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu v roce 2003 byl značně diferencovaný. Růst zpracovatelského průmyslu přestal být závislý na dvou či třech

odvětvích. Po zpomalení růstu výroby elektrických a optických přístrojů zaznamenala výrazný meziroční nárůst produkce pryžových a plastových výrobků (o 13,8 %), výroba dopravních prostředků (o 12,4 %), ale i výroba vlákniny, papíru (o 9,5 %). K největšímu poklesu došlo ve výrobě usní a výrobků z usní (o 19,3 %), kde vedle nedostatku finančních zdrojů na pokrytí růstu cen surovin silně konkuruje asijský trh.

Stavebnictví zrychlilo v roce 2003 svůj meziroční růst na 8,9 % z 2,5 % v roce 2002. Vývoj však neprobíhal rovnoměrně. Větší oživení stavební výroby se prosadilo teprve od června, kdy růst začal dosahovat dvouciferných hodnot a podniky se mohly vrátit z mimořádného stavebního režimu po povodních zpět do běžného rytmu. V rámci inženýrského i pozemního stavitelství pokračovaly práce na velkých stavbách dopravní infrastruktury (obchvaty měst, železniční koridory, rozšíření pražského metra, výstavba rychlostní komunikace), na obchodních i společenských centrech či na nových projektech. Zvýšil se rovněž rozsah prací na bytové výstavbě, výrazně podpořený vývojem na trhu hypotečních úvěrů a stavebního spoření. Dalším mimořádným faktorem růstu bylo očekávané přeřazení stavebních prací (s výjimkou bytové výstavby) ze snížené do základní sazby DPH.

Graf 5

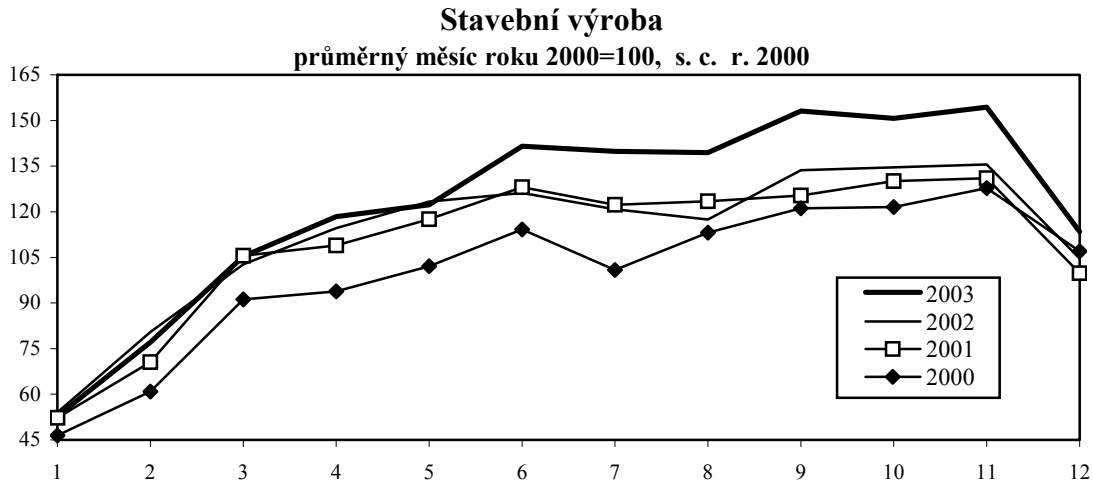

Pramen: ČSÚ

Novým fenoménem ve stavebnictví je začínající slučování středních firem, které jim má umožnit dosáhnout na fondy Evropské unie a na větší zakázky státu.

Objem stavebních prací se v roce 2003 zvýšil ve všech oblastech stavebního trhu kromě stavebních prací v zahraničí. Výrazně vzrostly práce na opravách a údržbě

stavebních objektů (o 14,7 %), růst nové výstavby, modernizací a rekonstrukcí činil 8,3 %.

Vysoký růst stavební výroby umožnil i přes zvýšený počet zaměstnanců obnovit ve stavebnictví příznivý poměr mezi růstem nominálních mezd a růstem produktivity práce. To ukazuje na zlepšení finanční situace firem ve stavebnictví, kde nadále přetrvává značná konkurence.

Maloobchodní tržby [9] (včetně prodeje a oprav motorových vozidel a prodeje pohonných hmot) rostly v roce 2003 meziročně o 5,0 %. Podílely se na tom všechny segmenty prodeje. Ve zvýšení maloobchodního prodeje se odráží především výrazný nárůst reálných příjmů domácností při minimálním růstu cen spotřebního zboží. Sklon ke spotřebě podporovaly nízké úrokové sazby z úvěrů i vkladů. V maloobchodních tržbách se uplatnila rovněž část hypotéčních úvěrů, které byly použity na nákup bytového zařízení. Rozšířil se zásilkový a internetový obchod. Spolu s domácnostmi se na zvýšení tržeb maloobchodu podílel veřejný a podnikatelský sektor a nerezidenti. Vzhledem k silně konkurenčnímu prostředí na maloobchodním trhu nedošlo k vyvolání poptávkových tlaků na růst cen.

Mzdy a reálná produktivita práce (podniky s 20 a více zaměstnanci)

Rozhodování podnikatelských subjektů při mzdovém vyjednávání je limitováno zejména vlastními produkčními charakteristikami v konfrontaci s konkurencí. Toto odvětvové hodnocení vztahu mezd a výkonu nedává sice plně konzistentní výsledky s pohledem makroekonomickým (viz kapitola 2.1.3), poskytuje však alespoň částečné vysvětlení cenového vývoje v základních produkčních odvětvích.

Pro výpočet ukazatele produktivity práce jsou u produkčních odvětví používány ukazatele produkce. V průmyslu je používán ukazatel tržeb z průmyslové činnosti, ve stavebnictví ukazatel stavební práce podle dodavatelských smluv.

[9] Měsíční šetření ČSÚ, tržby ve stálých cenách včetně DPH.

Tabulka 4

stejné období předchozího roku = 100	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Průmysl							
průměrná nominální mzda	113,4	110,5	106,6	106,3	106,3	106,0	105,7
reálná produktivita práce	110,9	103,7	104,7	110,6	105,5	105,8	108,9
jednotkové mzdové náklady	**102,3**	**106,5**	**101,8**	**96,1**	**100,8**	**100,2**	**97,0**
Stavebnictví							
průměrná nominální mzda	109,5	107,2	103,8	104,9	107,0	106,4	106,1
reálná produktivita práce	99,5	96,3	99,2	110,8	108,5	100,7	107,8
jednotkové mzdové náklady	**110,1**	**111,3**	**104,6**	**94,7**	**98,6**	**105,7**	**98,4**

Pramen: ČSÚ, propočty MF ČR [10]

V roce 2003 vzrostla v průmyslových podnicích průměrná nominální měsíční mzda o 5,7 % při meziročním snížení průměrného evidenčního počtu zaměstnanců o 3,3 %. Reálná produktivita práce z tržeb proti předchozímu roku vzrostla o 8,9 % a předstihla růst nominálních mezd. Odrazilo se to ve snížení jednotkových mzdových nákladů (meziročně o 3,0 %)..

Ve stavebnictví se v roce 2003 obnovil příznivý vztahu mezd a produktivity práce. Jednotkové mzdové náklady se snížily o 1,6 % (při zvýšení průměrné nominální mzdy o 6,1 % a růstu reálné produktivity práce o 7,8 %).

Mzdově nákladové tlaky se tak v tomto období neprosazovaly ani do cen průmyslových výrobců, ani do cen stavebních prací.

2.3 Ekonomické výsledky nefinančních podniků [11]

(v běžných cenách)

Ekonomické výsledky podniků nefinančního sektoru (se 100 a více zaměstnanci) poskytují orientační přehled o nabídkové straně ekonomiky a tvoří jeden ze základních pohledů na hospodářskou situaci podnikové sféry.

V roce 2003 bylo ve srovnání s rokem 2002 vykázáno u většiny finančních ukazatelů v nefinančním sektoru zlepšení. Spolu s meziročním nárůstem hrubého zisku

---

[10] Průmysl – organizace s 20 a více zaměstnanci, výpočet produktivity práce jako podíl indexu tržeb a indexu počtu pracovníků.
Stavebnictví – organizace s 20 a více zaměstnanci.

[11] Údaje za rok 2003 jsou předběžné, za srovnatelné období 2002 jsou revidované.

(výsledek hospodaření před zdaněním) o 15,3 % se zvýšila úroveň efektivnosti hospodaření měřená rentabilitou nákladů a rentabilitou vlastního kapitálu.

Ve výsledcích se pozitivně projevila rostoucí domácí poptávka. Oslabení zahraniční poptávky postihlo především soukromé nefinanční podniky, jejichž přímý vývoz mírně klesl. U podniků pod zahraniční kontrolou, které měly lepší přístup na zahraniční trhy, však růst přímého vývozu výrobků, zboží a služeb pokračoval i nadále. Vývozcům mírnil nepříznivé dopady vnější poptávky směnný kurz koruny, který vůči EUR v průměru meziročně oslabil.

Vzhledem k vývoji poptávky rostly meziročně výkony včetně obchodní marže o 7,3 %. To mělo příznivý dopad nejen na výnosy, u nichž výkony tvoří hlavní složku, ale především na účetní přidanou hodnotu[12]. Její růst se ve srovnání s rokem 2002 zrychlil o 6,3 p.b. na 8,2 % (při meziročním srovnání účetní přidané hodnoty na jednoho zaměstnance byl růst 11,1 %).

V celkových nákladech (meziročně vyšší o 5,2 %) dominoval růst nákladů na prodané zboží spolu s výkonovou spotřebou. Materiálová náročnost výkonů však stagnovala, růst cen některých dovážených vstupů z 2. pololetí se v ní ještě neprojevil. Mzdová náročnost výkonů meziročně klesla vzhledem ke snížení počtu zaměstnanců.

Vlastní zdroje na financování akumulace, které měly v roce 2003 podniky k dispozici, lze orientačně vyčíslit na 296,7 mld. Kč (při 31procentní zálohové dani). Propočet potřeby zdrojů je cca 220,3 mld. Kč. Vytvořený přebytek zdrojů může souviset se snižováním objemu poskytnutých domácích úvěrů podnikovému sektoru.

Celkové zásoby klesly o 0,2 % (0,7 mld. Kč). Důvodem je pokles zásob vlastní výroby o 7,1 %, který nebyl vyrovnán ani růstem zásob materiálu a zásob zboží.

V roce 2003 vzrostl objem vlastního jmění. Vzhledem ke snížení cizích zdrojů se jeho podíl na celkových pasivech o 1,5 p.b. zvýšil (na 52,3 %).

Příznivý vývoj finančních ukazatelů přispěl ke zlepšení situace v oblasti konkurzů, kde v roce 2003 pokračovalo snižování počtu návrhů i prohlášených konkurzů a rostl počet vyřízených konkurzů.

---

[12] Účetní přidaná hodnota nezahrnuje promítnutí zisků a ztrát z držby, daně z produktů snížené o dotace na produkty a další úpravy nezbytné pro výpočet výkonů a mezispotřeby.

2.4 Ekonomické výsledky finančních institucí

V roce 2003 vykázaly instituce působící v sektoru peněžnictví a pojišťovnictví celkový zisk před zdaněním ve výši 61,9 mld. Kč, což představuje proti roku 2002 zvýšení o 37 %. Na zlepšení hospodaření se podílely především peněžní nebankovní instituce, u peněžních bankovních institucí došlo ke snížení hospodářského výsledku (meziročně o 1,6 %). Pokračující koncentrace kapitálu působícího na peněžním trhu vedla k poklesu celkového počtu aktivních jednotek i počtu zaměstnanců.

Tabulka 5 Pramen: ČNB

Ekonomické výsledky finančních institucí v roce 2003

Ukazatel		Peněžní bankovní instituce (bez ČNB)	Peněžní nebankovní instituce	Pojišťovny	Penzijní fondy	Celkem
Průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený	osoby	38035	8547	15381	469	62432
	index	97,4	100,3	100,3	89,1	98,4
Výsledek hospodaření před zdaněním 1)	mld.kč	41,3	12,7	5,5	2,4	61,9
	index	98,4	x	125,8	85,9	137,0
Výnosy celkem 2)	mld.kč	192,6	244,1	387,3	5,4	829,3
	index	90,4	105,3	77,1	87,7	87,0
z toho: finanční výnosy 2)	mld.kč	137,3	62,9	x	5,3	x
	index	88,9	107,0	x	90,4	x
z toho: úroky výnosové	mld.kč	100,8	x	x	x	x
	index	81,8	x	x	x	x
předepsané hrubé pojistné	mld.kč	x	x	104,1	17,2	x
	index	x	x	115,1	116,8	x
Náklady celkem 2)	mld.kč	160,6	231,3	381,8	3,1	776,8
	index	88,0	98,1	76,7	89,1	84,5
z toho: finanční náklady 2)	mld.kč	56,4	108,7	x	1,5	x
	index	77,1	187,3	x	96,2	x
z toho: úroky nákladové	mld.kč	47,1	x	x	x	x
	index	70,3	x	x	x	x
náklady na pojistná plnění 3)	mld.kč	x	x	58,6	7,4	x
	index	x	x	98,9	108,5	x
Stav vlastního jmění k:						
počátku období	mld.kč	158,0	154,9	43,4	4,8	361,0
konci období	mld.kč	176,7	158,4	40,6	4,6	380,3

1) Výsledek hospodaření u bankovních peněžních institucí není rozdílem celkových nákladů a celkových výnosů. Je vyšší (nižší) o zisk (ztrátu) z vybraných finančních operací.
2) Celkové a finanční výnosy (náklady) u bankovních peněžních institucí nezahrnují zisky (ztráty) z vybraných finančních operací účtované do výnosů (nákladů) avšak vykazované jako saldo těchto zisků a ztrát výsledkově (součást výsledku hospodaření před zdaněním).
3) Přijaté příspěvky od účastníků penzijního připojištění (předepsané hrubé pojistné a náklady na pojistná plnění) nejsou u penzijních fondů součástí jejich nákladů a výnosů

3. Cenový vývoj

Růst spotřebitelských cen byl v roce 2003 pomalejší než v roce 2002. K výraznější deceleraci meziročního růstu došlo počínaje 2. čtvrtletím 2002, kdy se protiinflačně prosadily nákladové faktory hlavně v segmentu potravin. K podstatnému zpomalení růstu cen došlo i v dalších váhově významných oddílech spotřebního koše, k čemuž přispěl zejména vývoj směnného kurzu koruny a cen dováženého zboží.

Graf 6

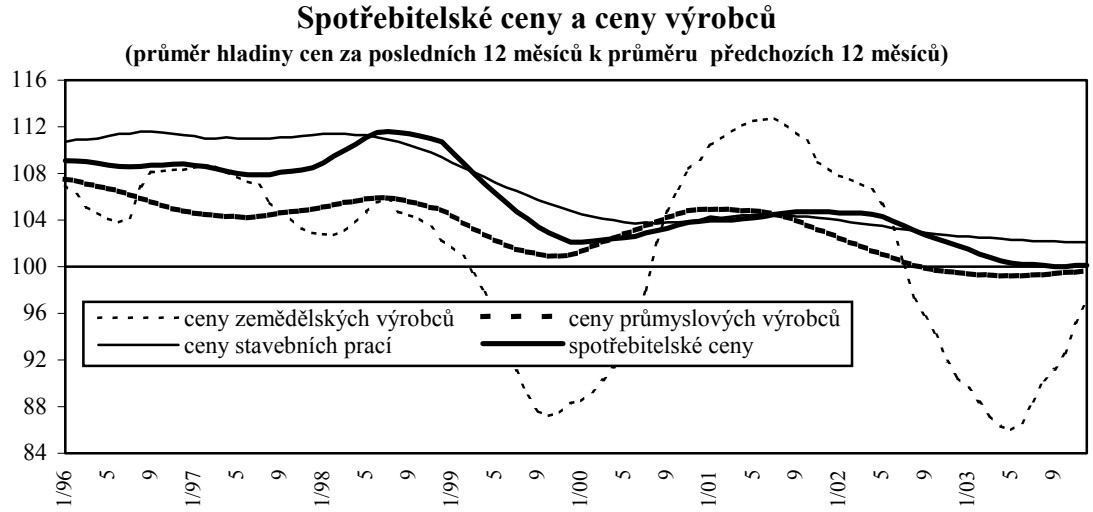

Pramen: ČSÚ

Průměrná míra inflace se v roce 2003 zpomalila na 0,1 %, což je o 1,7 p.b. méně, než tomu bylo v roce 2002.

Graf 7

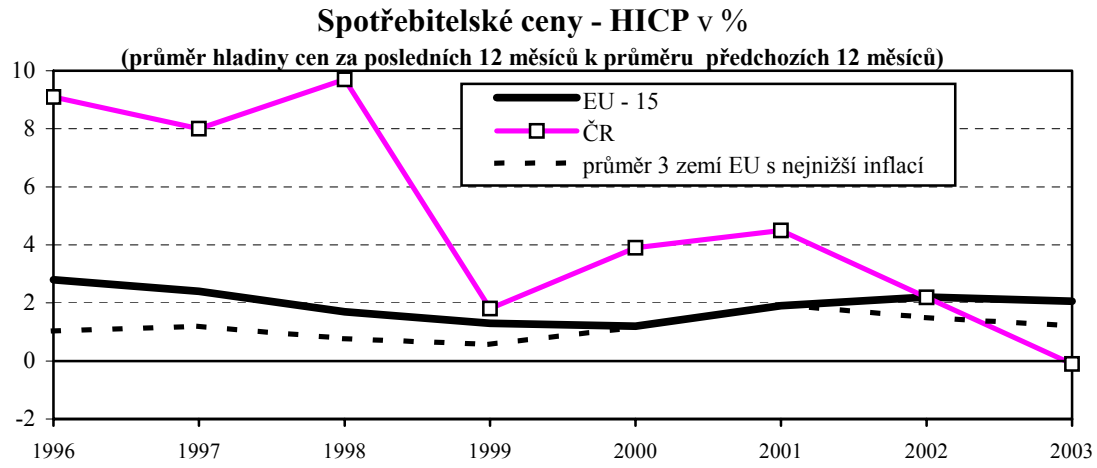

Pramen: ČSÚ, EUROSTAT, výpočty MF

Inflace na bázi HICP (harmonizovaný index spotřebitelských cen) v prosinci 2003 meziročně vzrostla o 0,9 p.b a dosáhla 1,0 %. V zemích EU docházelo v průběhu

roku 2003 ke zpomalování meziročního cenového růstu, průměr za EU v prosinci dosahoval 1,8 %, což bylo o 0,4 p.b. méně než v prosinci 2002.

Ceny výrobců v roce 2003 ve srovnání s rokem 2002 rostly meziročně pomaleji nebo dokonce klesaly. Nižší meziroční dynamiku růstu oproti předchozímu roku zaznamenaly ceny stavebních prací a tržních služeb. Ceny zemědělských výrobců a ceny průmyslových výrobců meziročně poklesly.

3.1 Spotřebitelské ceny

Vývoj spotřebitelských cen v roce 2003 byl vedle trhem určovaných pohybů ovlivněn především nižším rozsahem administrativních [13] cenových vlivů, než tomu bylo v roce 2002. Jejich celkový příspěvek k meziročnímu růstu spotřebitelských cen v roce 2003 činil pouze 0,3 p.b. (v roce 2002 to bylo 0,7 p.b.).

Právě výpadek příspěvku administrativních vlivů k inflaci v 1. čtvrtletí 2003 způsobil, že poprvé v historii došlo k meziročnímu poklesu cen. Změny meziročního růstu či poklesu hladiny spotřebitelských cen v roce 2003 neprobíhaly rovnoměrně. Zatímco v 1. čtvrtletí se meziroční pokles cen držel na úrovni -0,4 % (což byla vůbec nejnižší hodnota naměřená od počátku ekonomické transformace), počínaje 2. čtvrtletím došlo ke změně v pohybu cen od zpomalování meziročního poklesu přes stagnaci až k nepatrnému meziročnímu růstu o 0,3 % v červnu 2003. K výraznějšímu meziročnímu růstu cen, způsobeném především růstem cen potravin, došlo až ve 4. čtvrtletí 2003, kdy v listopadu a prosinci tyto růsty dosáhly 1,0 %. V porovnání s prosincem 2002 došlo ke zrychlení meziročního růstu cen o 0,4 p.b.

Průměrná míra inflace (vyjádřená přírůstkem průměrného indexu spotřebitelských cen za posledních 12 měsíců proti průměru předchozích 12 měsíců) se v prosinci 2003 v porovnání s prosincem 2002 snížila o 1,7 p.b. na 0,1 % (což je rovněž nejnižší hodnota naměřená od počátku ekonomické transformace).

Klíčovou roli sehrály vnější faktory a rychlá apreciace směnného kurzu domácí měny vůči USD a relativní stabilita vůči EUR. Z vnějších vlivů to byl pokles korunových dovozních cen energetických a ostatních komodit, který odrážel nižší poptávku v důsledku slabého globálního hospodářského růstu. Přestože domácí

[13] Změny maximálních cen, věcně usměrňovaných cen a ostatní necenová opatření (změna daní).

spotřebitelská poptávka rostla, silné konkurenční prostředí na trhu bránilo uplatnění poptávkových tlaků.

Při celkovém meziročním zvýšení spotřebitelských cen v roce 2003 o 1,0 % došlo v 5 oddílech (reprezentujících cca 34,4 % spotřebního koše) k meziročnímu poklesu, v dalších 6 oddílech (reprezentujících 45,8 % spotřebního koše) rostly ceny pomaleji než tomu bylo v roce 2002. Pouze v oddíle Potraviny a nealkoholické nápoje bylo dosaženo po loňském největším meziročním poklesu největšího meziročního růstu cen (o 3,5 %), což bylo o 8,9 p.b. více než v prosinci 2002.

Tabulka 6
Index spotřebitelských cen stejné období předchozího roku = 100

Číslo oddílu		*váha v koši o/oo*	**2002** prosinec	**2003** prosinec
	Ú h r n	***1000,0***	**100,6**	**101,0**
1	Potraviny a nealkoholické nápoje	*197,6*	94,6	103,5
2	Alkoholické nápoje, tabák a narkotika	*79,2*	101,6	100,7
3	Odívání a obuv	*56,9*	96,0	95,4
4	Bydlení, voda, energie, paliva	*236,4*	104,5	101,9
5	Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy	*67,9*	99,4	98,0
6	Zdraví	*14,3*	104,1	103,2
7	Doprava	*101,4*	100,7	99,5
8	Pošty a telekomunikace	*22,5*	102,4	99,1
9	Rekreace a kultura	*95,5*	100,0	99,0
10	Vzdělávání	*4,5*	104,2	100,6
11	Stravování a ubytování	*74,2*	102,6	101,9
12	Ostatní zboží a služby	*49,5*	102,9	102,9

Pramen: ČSÚ

Zrychlení inflace v závěru roku 2003 připadá především na vrub vývoje cen potravin. Ještě v září 2003 spotřebitelské ceny meziročně stagnovaly. Meziroční pokles cen potravin se začal výrazně zmenšovat až v červnu 2003 a k meziročnímu růstu došlo až ve 4. čtvrtletí. Cenová hladina potravin byla v 1. pololetí 2003 pod úrovní 1. pololetí 1998. Příčinu je nutno vidět v převaze nabídky nad poptávkou na trhu zemědělských komodit nejen doma, ale i v zahraničí. To současně s vývojem cen v zahraničí, při jen mírném oslabení směnného kurzu koruny vůči EUR, blokovalo rychlejší růst cen zemědělských výrobců a výrobců v potravinářském průmyslu.

Graf 8

Spotřebitelské ceny, v %

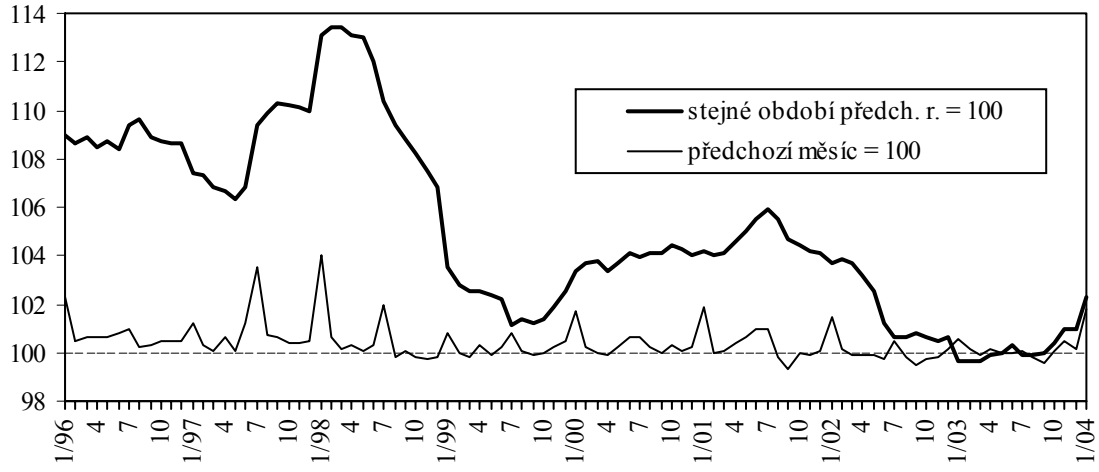

Pramen: ČSÚ

K velmi mírnému růstu meziroční inflace v roce 2003 přispěl nejvýznamněji vývoj cen spojených s bydlením, který byl ovlivněn dozníváním snižování cen plynu v dubnu a říjnu 2002 a menším výsledným příspěvkem administrativních vlivů z úprav cen energií v lednu 2003 proti předchozímu roku.

3.2 Produkční ceny

Vývoj produkčních cen v hlavních výrobních odvětvích v roce 2003 probíhal diferencovaně. Zatímco ceny stavebních prací a tržních služeb meziročně mírně rostly, ceny průmyslových výrobců vykazovaly po většinu roku pokles. K největším meziročním změnám docházelo u cen zemědělských výrobců.

Ceny průmyslových výrobců byly nadále po převážnou většinu roku 2003 meziročně nižší, avšak jejich pokles se zmenšoval. V průměru byly o 0,3 % nižší než v roce 2002. Teprve ve 4. čtvrtletí došlo k mírnému meziročnímu růstu, kdy se cenová hladina zvýšila o 0,4 %. Příčinu tohoto postupně prosazujícího se trendu lze spatřovat v oživení růstu cen dovozu ve druhé polovině roku 2003.

Významným faktorem, který působil na snížení celkové cenové hladiny, byl vývoj cen v odvětví potravinářských výrobků, nápojů a tabákových výrobků s meziročním poklesem o 1,1 % (oproti 1,0 % v roce 2002), jejichž produkce tvoří významnou část spotřebního koše pro měření spotřebitelských cen. Kromě toho byly

pod úrovní roku 2002 také ceny pryžových a plastových výrobků (pokles o 2,6 %) a elektrických a optických přístrojů (v jejich případě klesají již druhý rok po sobě – o 0,6 % v roce 2003 a o 0,3 % v roce 2002). V obou těchto odvětvích přitom docházelo ke značnému nárůstu produkce. U dopravních prostředků se ceny v roce 2003 snížily o 0,3 %.

V některých dalších odvětvích zpracovatelského průmyslu se na druhou stranu ceny meziročně zvýšily. Týká se to zejména výroby strojů a zařízení a výrobků zpracovatelského průmyslu jinde neuvedených (o 3,7 % oproti 1,0 % v roce 2002) a dřevozpracujícího průmyslu (nárůst o 0,8 % v roce 2003). V roce 2003 byly sice ceny výrobců v koksárenství a rafinérském zpracování ropy v meziročním srovnání vyšší o 2,6 % a v chemickém průmyslu o 1,4 %, jejich hladina však nedosahovala průměru roku 2000.

K poklesu cenové úrovně (o 0,7 %) došlo i v odvětví výroba, rozvod elektřiny, plynu a vody vlivem nižších cen elektřiny pro podnikovou sféru o 3,1 % (v roce 2002 rostly ceny v tomto odvětví meziročně o 4,6 %).

Zrychlení cenového růstu bylo patrné v odvětví dobývání nerostných surovin, kde dosažený růst o 0,6 % byl o 0,2 p.b. vyšší než v roce 2002.

Ceny stavebních prací v roce 2003 v průměru vzrostly o 2,2 %, což je o 0,4 p.b. méně než v roce 2002. Meziroční přírůstky se plynule měsíčně snižují již od února 2001 (ze 4,7 % v lednu a únoru 2001 na 2,0 % v listopadu 2003). V prosinci se však růst mírně zrychlil (o 0,3 p.b. na 2,3 %). Snižování dynamiky růstu cen stavebních prací v podmínkách velké konkurence nabídky souvisí i s vyrovnáním cenové hladiny stavebních materiálů se zahraničím. Podle dílčí prosincové změny růstu je zatím obtížné posoudit, zda se jedná jen o nestabilitu cenového vývoje v této oblasti či o počátek akcelerace v souvislosti s vývojem poptávky po stavebních pracích.

Vývoj cen zemědělských výrobců se nadále zřetelně odlišoval od ostatních cenových okruhů v produkční sféře a potvrzoval přetrvávající volatilitu v tomto segmentu ekonomiky. **Ceny zemědělských výrobců** sice meziročně poklesly v úhrnu za rok 2003 o 2,9 %, jednalo se však již o výrazné zpomalení (oproti poklesu o 9,5 % v roce 2002). Pokles cen byl zaznamenán jak u komodit rostlinné výroby (průměrně

o 1,0 % proti poklesu o 4,6 % v roce 2002), tak v živočišné výrobě (průměrný meziroční pokles o 4,0 % proti snížení o 12,1 % v roce 2002).

Dna meziročního poklesu bylo dosaženo v březnu 2003 (o 16 %). V dalším období potom docházelo k jeho postupnému zpomalování (v červnu 2003 již o 4,1 %). Pokles cen měl nadále plošný charakter, u většiny tuzemských rostlinných i živočišných produktů nedosahovaly úrovně srovnatelného období předchozího roku. Proti cenovému růstu působila na agrárním trhu převaha nabídky nad poptávkou a to jak na domácím, tak zahraničních trzích společně s přetrvávající apreciací nominálního kurzu koruny ve vztahu k USD.

K obratu v cenovém vývoji došlo na počátku 2. pololetí (v červenci meziroční nárůst o 1,5 %), kdy ceny zemědělských výrobců začaly růst, a tato změna trendu se projevila i ve zbývajících měsících roku 2003 (v prosinci dokonce o 8 %). Hlavní příčinou nárůstu cen rostlinných komodit byla změna poměru mezi nabídkou a poptávkou na trhu v důsledku nepřízně počasí pro rostlinnou výrobu (nedostatek vodních srážek) v roce 2003.

Graf 9

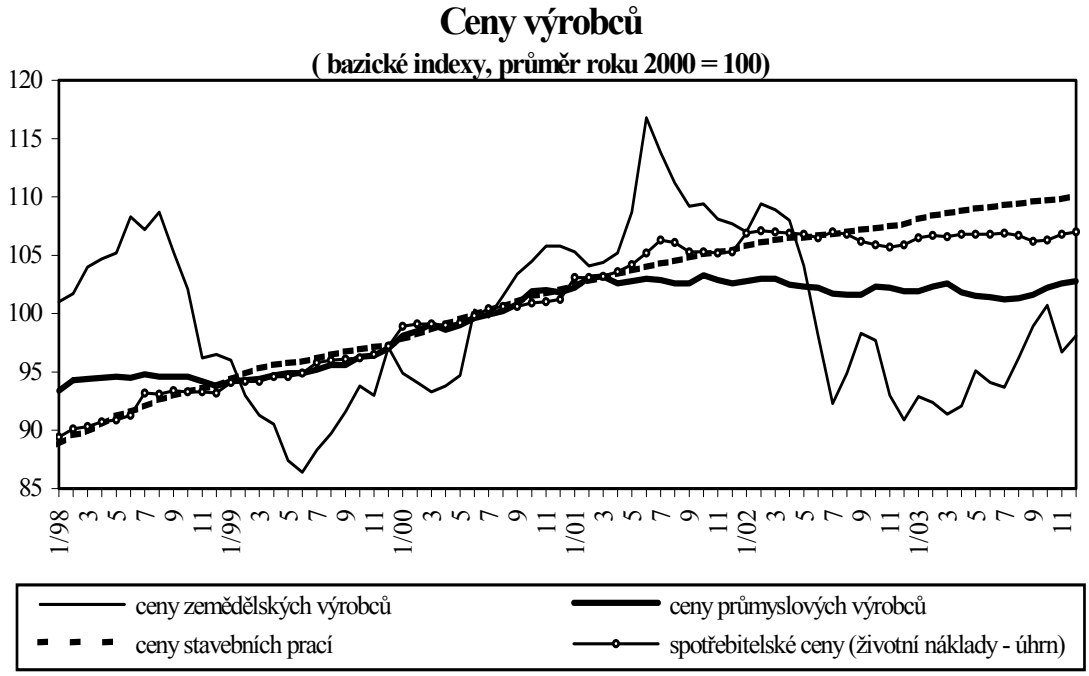

Pramen : ČSÚ, vlastní výpočty MF

Ceny tržních služeb v produkční sféře v roce 2003 meziročně rostly ve všech odvětvích (s výjimkou cen za služby pošt a telekomunikací, kde došlo k meziročnímu poklesu o 0,3 %) v průměru o 1,6 % (což je poloviční růst proti roku 2002).

Nejvyššího nárůstu cen bylo dosaženo u ostatních podnikatelských služeb (v průměru o 2,2 %, což je o 1,8 p.b. méně než v roce 2002). Následovaly služby v peněžnictví (nárůst o 1,8 %) a v pojišťovnictví (o 1,2 %). Minimální růst dosahovaly ceny v nákladní dopravě (o 0,8 %).

Ze střednědobého pohledu rostou nejrychleji ceny stavebních prací, následované okruhem cen služeb. Naopak hladina cen průmyslových výrobců byla v průběhu let 2001 až 2003 relativně stabilní.

Největší volatilitu můžeme sledovat u vývoje cen zemědělských výrobců. Pokles cen zemědělských výrobců, nastartovaný v roce 2002, pokračoval mírnějším tempem i v roce 2003. Promítlo se to s určitým zpožděním v růstu cen potravin, což do značné míry ovlivnilo současný vývoj spotřebitelských cen. Z dosavadního vývoje cen výrobců nelze odvozovat větší nákladové tlaky na růst spotřebitelských cen v dalších měsících.

V roce 2003 jednotkové mzdové náklady (JMN) v průmyslu a ve stavebnictví (na bázi měsíčních produkčních statistik) meziročně poklesly, působily tedy proti růstu cen stavebních prací, resp. přispěly k poklesu cen průmyslových výrobců (viz kapitola 2.2 Hlavní produkční odvětví).

4. Trh práce

4.1 Zaměstnanost

V roce 2003 bylo v průměru podle výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) zaměstnáno 4733 tisíc osob. Meziročně tak došlo k celkovému poklesu o 0,7 % (o 32 tisíce osob), úbytek počtu zaměstnaných se od 2. čtvrtletí postupně zvýrazňoval.

Míra ekonomické aktivity obyvatelstva (poměr pracovní síly k počtu obyvatel v dané věkové kategorii) v produktivním věku (15–64 let) se o 0,5 % p.b. snížila na 70,4 %. Nadále se snižovala ve věkové kategorii do 24 let (na 38 %), převážně v důsledku zvýšeného počtu studentů na středních a vysokých školách (při úbytku počtu osob v tomto věkovém rozpětí). Setrvale vlivem prodlužování věku odchodu do důchodu narůstala ekonomická aktivita ve věkové skupině 55–64 let (na 44 %, přitom se počet obyvatel v této kategorii zvyšuje.

Míra zaměstnanosti u produktivní populace poklesla v meziročním srovnání o 0,7 p.b. na 64,9 %, přičemž u nejnižších věkových kategorií poklesla na 31,4 % a u nejvyšších se naopak zvýšila na 42,3 %, zejména v důsledku prodloužení doby odchodu do důchodu. Věkové rozpětí 55-64 bylo jediné, kde se míra zaměstnanosti v roce 2003 zvýšila.

Celková míra zaměstnanosti (populace 15 let a více) poklesla na 54,8 % v zásadě na celém území. Značné rozdíly v regionálním měřítku přetrvávají. Výrazně nejvyšší byla v Praze (59,9 %), nad průměrem bylo dalších 8 krajů, výrazně nejnižší (49,5 %) byla v Moravskoslezském kraji.

Podle postavení v hlavním zaměstnání se oproti předchozímu roku snížil počet zaměstnanců i členů produkčních družstev. Naopak přibylo podnikatelů se zaměstnanci. Zvyšování počtu pracujících na vlastní účet se průběžně zpomalovalo, tedy opačně proti předchozímu roku, na obdobnou průměrnou úroveň růstu (7,5 %). Celkový počet zaměstnanců a členů produkčních družstev (3922 tis. osob) se proti roku 2002 snížil o 2,0 %. Jejich procentní zastoupení v celkové zaměstnanosti se snížilo o 1,1 bodu na 82,9 %. Počet podnikatelů včetně pomáhajících rodinných příslušníků vzrostl o 6,4 % na celkový počet 811 tisíc.

K 31. 12. 2003 v ČR legálně pracovalo 168 tisíc cizích státních příslušníků (o 3,9 % více než koncem roku 2002). Z nich většina pracovala v zaměstnaneckém poměru (63 %). Občanů SR, kteří nepotřebují pracovní povolení, bylo na úřadech práce zaregistrováno 58 tisíc. Počet cizinců pracujících v zaměstnaneckém poměru na základě povolení vzrostl o 6,9 % na koncových 48 tisíc. Zbylých 37 % představovali cizinci podnikající v ČR na živnostenský list (na konci roku jejich počet meziročně vzrostl o 2,9 % na 62 tisíc).

4.2 Nezaměstnanost

Průměrný počet uchazečů o zaměstnání registrovaných úřady práce vzrostl proti roku 2002 o 44 tisíc na 522 tisíc osob. Průměrná míra nezaměstnanosti se proti roku 2002 zvýšila o 0,7 procentního bodu na 9,9 %. Meziročně poklesl počet evidovaných volných pracovních míst, takže na 1 volné místo připadalo v průměru 12,3 uchazečů (proti 9,8 v roce 2002).

Koncová hodnota míry nezaměstnanosti v prosinci 2003 ve výši 10,3 % odpovídala 542 tisícům registrovaných nezaměstnaných.

Graf 10

Míra nezaměstnanosti

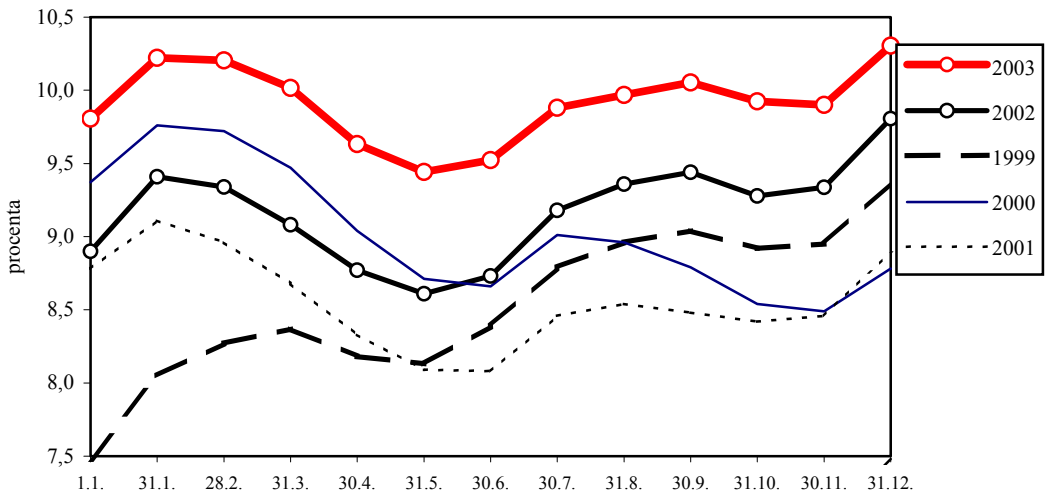

Pramen: MPSV, ČSÚ

Příspěvek v nezaměstnanosti pobíralo v roce 2003 v průměru 35,0 % z celkového počtu registrovaných uchazečů, což je meziročně o 1,2 p.b. méně.

Podíl registrovaných nezaměstnaných žen se proti předchozímu roku v průměru nezměnil a činil 50,6 % uchazečů o zaměstnání. Proti předchozímu vývoji však došlo k přírůstku koncem roku.

Mezi registrovanými nezaměstnanými tvoří osoby se základním a středním vzděláním bez maturity tři čtvrtiny, v tom jsou nejvýznamnější položkou vyučení s výučním listem (40 %) následovaní osobami se základním vzděláním (31 %). Vzdělání bakalářské a vyšší mají pouze 3 % uchazečů o zaměstnání. Tato skladba se proti předchozímu roku v zásadě nezměnila.

Zvýšení nezaměstnanosti bylo registrováno ve všech krajích, v jednotlivých regionech ovšem rozdílně v závislosti na rušení pracovních míst, možnostech tvorby nových pracovních příležitostí a jejich využitelnosti z profesního hlediska i dopravní dostupnosti. Prostředky na aktivní politiku zaměstnanosti byly přednostně směrovány do regionů s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. Vzhledem ke značnému podílu strukturální nezaměstnanosti však i v nich docházelo k výraznějšímu nárůstu míry nezaměstnanosti. Nejvyšší meziroční přírůstky proti prosinci 2002 byly v Moravskoslezském kraji (o 1,0 p.b.) a Vysočině (o 0,9 p.b.), průměrné roční hodnoty

se nejvíce zvýšily na Liberecku a Vysočině (o 1,2 p.b. na 9,2 %, resp. 8,5 %), těsně následovaných kraji Moravskoslezským, Ústeckým a Zlínským (o 1,1 p.b. na 16,4 %, resp. 17,4 % a 10,3 %).

Míra nezaměstnanosti vyšší než 15 % byla na konci prosince 2003 v 10 okresech, výrazně nejvyšší hodnoty dosáhla v okresech Most (23,5 %) a Karviná (20,4 %), což proti prosinci 2002 znamenalo nárůst o 1,8 (resp. 0,8) p.b..

Rozdílnou situaci v jednotlivých regionech charakterizuje rovněž počet nezaměstnaných na jedno registrované volné místo. V průměru za ČR tento poměr v prosinci 2003 činil 13,5. Vyšší byl v místech s výrazným podílem strukturální nezaměstnanosti, kde dlouhodobě existuje nesoulad mezi nabídkou a poptávkou po pracovní síle. Více než 50 uchazečů na 1 místo bylo v průběhu celého roku v okrese Jeseník (v lednu 101, v prosinci 77), nad touto hodnotou se nejčastěji vyskytovaly ještě okresy Most a Karviná. V okresech Praha, Praha-západ a Praha-východ na 1 místo připadali většinou méně než 3 uchazeči.

V rámci registrovaných uchazečů jich bylo ke 31. 12. 2003 evidováno dlouhodobě (tj. déle než 1 rok) 218 tisíc (40,2 %), což meziročně představuje přírůstek 27 tisíc osob. V této skupině jsou významně zastoupeny obtížně rekvalifikovatelné osoby se základním vzděláním a bez vzdělání.

Základní příčinou růstu nezaměstnanosti je vedle vnitřního ekonomického klimatu nesoulad mezi kvalifikační nabídkou pracovní síly a disponibilními pracovními místy, hlavně v oblastech s dlouhodobě řešenou restrukturalizací. Rovněž legislativa, v oblasti zaměstnanosti a mezd poměrně rigidní a relativně benevolentní, v nezaměstnanosti ke zpružnění trhu práce nepřispěla. Příspěvkem k růstu počtu nepracujících osob je nejen pouhá pasivita části nezaměstnaných, ale v některých případech až zneužívání systému státní podpory, což je jev sociálně i rozpočtově nebezpečný. K jeho potlačení bude nezbytné vytvořit účinnější komplexní legislativní rámec.

4.3 Mzdy

Nárůst průměrné nominální mzdy[4] byl v roce 2003 pomalejší než v roce předchozím – hrubá mzda celkem při zvýšení o 6,8 % činila 16 917 Kč. Při meziročním růstu spotřebitelských cen o 0,1 % se její kupní síla zvýšila o 6,7 %. V podnikatelské sféře se průměrná mzda zvýšila o 6,0 %, v nepodnikatelské o 9,8 %.

Proti výraznějšímu nárůstu mezd obecně působilo celkové makroekonomické klima (zejména růst nezaměstnanosti a minimální pohyby cenové hladiny). Směrem ke zpomalení růstu mezd však trh práce reaguje omezeně, zejména u platů a mezd v úvazcích na dobu neurčitou krytých kolektivním vyjednáváním. Vliv zvýšení minimální mzdy (od 1. ledna 2003 na 6200 Kč) se výrazněji neprojevil, neboť vyhlašovaná průměrná mzda je sledována v podnikatelské sféře na souboru podniků nad 19 zaměstnanců, kde její výskyt není významný. Na růst mezd, vedle zvýšení tarifů v nepodnikatelské sféře a dohodnutého zvyšování mezd v podnikatelské sféře, působil rovněž další mírný pokles počtu zaměstnanců v souboru o 0,9 %, postihující většinou nižší příjmové kategorie. Zvýšení nárůstu v nepodnikatelském sektoru v důsledku úpravy tarifní složky bylo v meziročním srovnání nejvýraznější v 1. čtvrtletí v důsledku rozdílného načasování účinnosti (leden 2003 proti březnu 2002).

Po zvýraznění rozdílu mezi podnikatelskou a nepodnikatelskou sférou v roce 2002 se jejich úrovně v roce 2003 sblížily na dosud nejmenší rozdíl, a to na necelých 200 Kč. Meziodvětvová diferenciace průměrných mezd se v roce 2003 zvýšila nevýznamně. K nejvýraznějšímu meziročnímu nárůstu došlo v oblasti vzdělávání (o 12,8 %), její úroveň však zůstává o cca 1600 Kč pod republikovým průměrem. Nejvyšší hodnotu dosáhlo (při druhém nejvyšším nominálním přírůstku a podprůměrném tempu) finanční zprostředkování, kde mzda představovala téměř dvojnásobek průměru. Nejnižší nárůst i úroveň mezd setrvávají v zemědělství.

Řešení otázky růstu mezd a platů vybraných profesních skupin bylo a patrně bude stále citlivější. Za každým uspokojeným požadavkem jednotlivé profese se mohou objevit další, poukazující na přetrvávající distorze z doby preferující fyzickou práci a požadující rovněž srovnatelnost výdělků u kvalifikovaných profesí s poměry obvyklými v EU. Optimalizace mzdového narovnávání je a bude obtížná, neboť by měla nejen respektovat ekonomickou situaci, ale v zájmu budoucího výkonu rovněž motivovat kvalitní a kvalifikované pracovníky k práci v ČR.

5. Platební bilance

Platební bilance za rok 2003 skončila přebytkem ve výši 12,9 mld. Kč v důsledku aktiva na finančním účtu 163,9 mld. Kč, které převýšilo schodek běžného účtu platební bilance 157,2 mld. Kč. Přebytek na finančním účtu byl dán aktivem na účtech přímých a ostatních investic a účtu finančních derivátů.

Graf 11

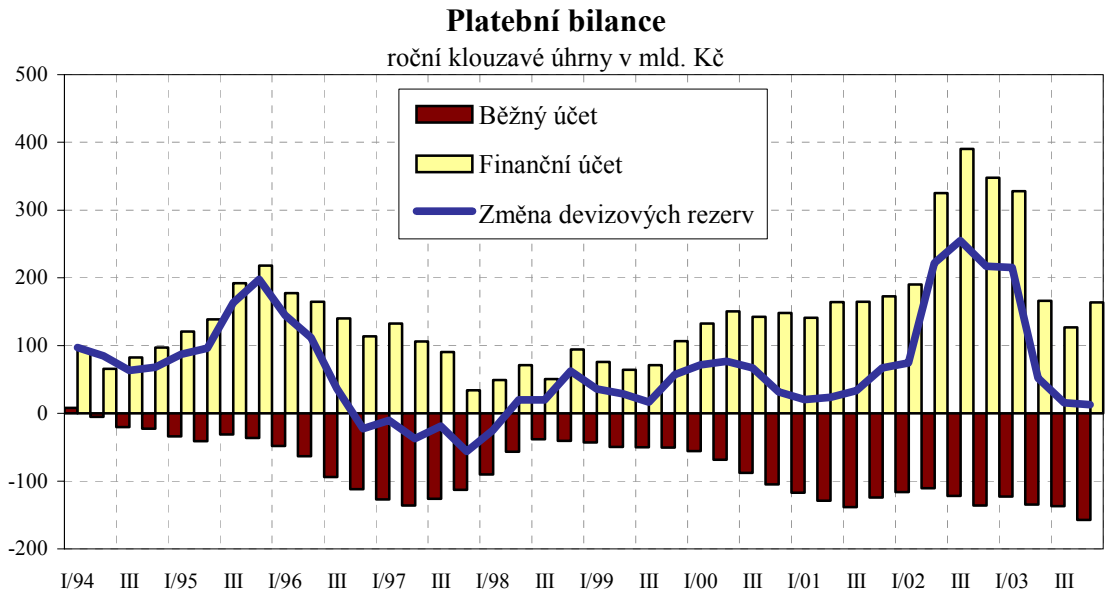

Pramen: ČNB

5.1 Běžný účet

Podle předběžných údajů ČNB dosáhlo pasivum běžného účtu platební bilance 157,2 mld. Kč (4,9 mld. EUR při průměrném kurzu 31,8 Kč). Meziroční zhoršení salda běžného účtu (o 20,8 mld. Kč) bylo dáno snížením aktiva běžných převodů a bilance služeb a zvýšením deficitu bilance výnosů. Přes trvající ekonomickou stagnaci rozhodujících obchodních partnerů se poměrně příznivě vyvíjela obchodní bilance, když vývoz rostl od 2. čtvrtletí 2003 rychleji než dovoz a celková bilance skončila výsledkem lepším než v roce 2002. Podíl deficitu běžného účtu na HDP dosáhl -6,5 % (-6,0 % v roce 2002).

Saldo obchodní bilance skončilo deficitem ve výši 69,4 mld. Kč, tj. meziročně o 1,9 mld. Kč nižším. Objem obratu zahraničního obchodu (roční klouzavý úhrn)

v korunovém vyjádření začal od dubna po předchozím téměř ročním poklesu růst. Tempo růstu vývozu předstihlo růst dovozu (9,4 % proti 8,7 %).

Graf 12

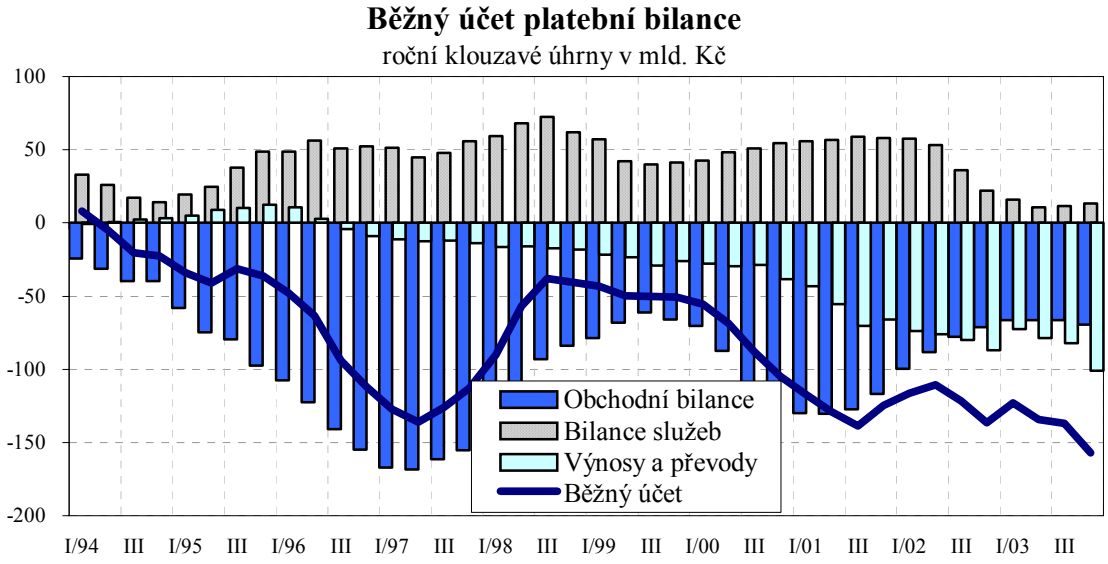

Pramen: ČNB

Přebytek v bilanci služeb ve výši 13,2 mld. Kč byl meziročně o 8,6 mld. Kč nižší, přičemž došlo k poklesu jak v příjmech (o 12,0 mld. Kč), tak ve výdajích (o 3,4 mld. Kč). Nižší příjmy souvisely s poklesem zahraniční poptávky po ostatních službách (zejména služby právní a poradenské, spojové, zprostředkovatelské a technické, služby v oblasti výpočetní techniky, reklamní a propagační služby). V saldu zaznamenala bilance ostatních služeb deficit 9,4 mld. Kč. Příjmy z cestovního ruchu se sice zvýšily o 4,0 mld. Kč, přesto jejich nominální výše nedosahuje úrovně let před rokem 2002, ve kterém došlo k silnému poklesu příjmů z turistiky především v důsledku povodní. V saldu byl cestovní ruch mírně aktivní (1,2 mld. Kč). Objem dopravních služeb mírně vzrostl v příjmech i výdajích, dosažené saldo bylo mírně pasivní (-0,4 mld. Kč).

Bilance výnosů skončila schodkem 116,6 mld. Kč, který se meziročně zvýšil o 1,0 mld. Kč, přičemž došlo ke zhruba stejnému růstu na straně výnosů i nákladů. Zvýšil se objem dividend vyplacených zahraničním vlastníkům v případě přímých i portfoliových investic, zastavil se růst objemu reinvestovaného zisku. Zápornou

bilanci výnosů lze tak považovat za jakousi „daň“ z přílivu přímých zahraničních investic (podobně i deficit bilance ostatních služeb, které dceřinné společnosti čerpají v souladu s praxí mateřské firmy). Na straně příjmů byly nejvýznamnějšími položkami inkasované úroky ze zahraničních dluhopisů držených českými subjekty, výnosy z devizových rezerv ČNB a úroky z poskytnutých podnikových úvěrů.

Bilance běžných převodů dosáhla přebytku 15,6 mld. Kč a zhoršila se tak o 13,1 mld. Kč. Srovnávací základna roku 2002 však byla ovlivněna vysokým objemem převodů zajištění v souvislosti s likvidací následků povodní v srpnu 2002.

Obchodní bilance a struktura zahraničního obchodu podle ČSÚ z údajů celní statistiky.

Deficit obchodní bilance se po celoročním zlepšování v roce 2002 pohyboval v roce 2003 zhruba na úrovni konce předchozího roku a dosáhl 69,4 mld. Kč, tj. o 1,9 mld. Kč méně. Tento vývoj salda byl provázen od počátku roku růstem měsíčního objemu obratu (v meziročním srovnání), který se za celý rok 2003 zvýšil o 9,0 %. Přispěl k tomu zejména fakt, že skončilo období meziroční apreciace koruny vůči euru. Naopak dlouhodobě posilující kurz eura vůči dolaru stále oddaluje obrat ke zrychlení ekonomického růstu zemí Evropské unie po předchozích obdobích stagnace. Na výsledcích českého obchodu s EU v roce 2003 se však tento vývoj neprojevil, vývoz do EU vzrostl o 11,6 % a saldo se zlepšilo o 44,0 mld. Kč.

Vliv vývoje kurzu koruny na saldo zahraničního obchodu byl pozitivní. Průměrné meziroční posílení vůči USD o 16,0 % a oslabení vůči euru o 3,2 % znamenalo snížení deficitu z titulu cenových efektů o cca 13 mld. Kč v běžných cenách (pozitivní dopad na zvýšení objemu vývozu ve výši cca 9 mld. Kč a snížení dovozu o cca 4 mld. Kč). Kurzový vývoj se promítl i do cenových indexů zahraničního obchodu. Dlouhodobý trend poklesu vývozních cen se od dubna změnil v růst, za celý rok to znamenalo zvýšení o 0,9 %. Obdobný byl i vývoj dovozních cen, trend zpomalování poklesu se od července změnil v růst, ale průměrně za rok 2003 to znamenalo ještě meziroční pokles o 0,3 %. Směnné relace dosáhly hodnoty 101,2 % (ze statistiky vývozních a dovozních cen). Trendem tento vývoj odpovídal vývoji světových cen průmyslových surovin a potravin, které už od října 2002 rostou a za rok 2003 se meziročně zvýšily o 17,3 %.

Tabulka 7

Vývoj vývozu a dovozu podle teritorií

	Vývoz			Dovoz			Změna salda
	Index (%)	Podíl (%)		Index (%)	Podíl (%)		(mld. Kč)
	2003/2002	2002	2003	2003/2002	2002	2003	2003/2002
CELKEM	109,4	100,0	100,0	108,7	100,0	100,0	1,9
v tom:							
VTE	110,2	75,1	75,7	107,3	69,4	68,5	29,5
- Evropská unie	111,6	68,4	69,8	107,0	60,2	59,3	44,0
- ESVO	96,7	2,1	1,8	106,5	2,5	2,5	-3,1
rozvojové země	91,4	3,5	2,9	110,3	7,3	7,4	-13,7
evropské země s TE+SNS	108,3	20,8	20,6	110,0	18,5	18,7	-2,8
- CEFTA	110,1	16,6	16,7	110,9	12,1	12,3	3,4
ostatní země s TE	138,8	0,4	0,6	122,0	4,8	5,3	-11,7
SRN	111,0	36,4	37,0	109,1	32,5	32,6	11,3
Slovensko	113,0	7,7	8,0	107,8	5,2	5,2	7,2
Rakousko	123,4	5,5	6,2	107,4	4,3	4,3	12,0
Spojené království	101,6	5,8	5,4	94,1	3,1	2,7	3,6
Polsko	111,0	4,7	4,8	112,5	4,0	4,1	-0,1
Francie	111,1	4,7	4,7	111,8	4,8	4,9	-1,0
Itálie	119,8	4,0	4,4	106,9	5,4	5,3	5,1
Nizozemsko	115,8	3,9	4,1	100,9	2,4	2,2	7,5
USA	93,9	2,8	2,4	103,9	3,3	3,1	-3,9
Rusko	98,0	1,3	1,2	109,6	4,5	4,6	-6,1
Čína	140,7	0,4	0,5	122,7	4,6	5,2	-11,9

TE - tranzitivní ekonomiky

VTE – vyspělé tržní ekonomiky

Pramen: ČSÚ, předběžné údaje k 17.2.2004

Podle předběžných údajů celní statistiky dosáhl vývoz 1371,8 mld. Kč a dovoz 1441,2 mld. Kč. V meziročním srovnání se hodnota vývozu i dovozu v běžných cenách zvýšila, a to o 9,4 %, resp. 8,7 %. Při vyjádření v eurech – vzhledem k oslabení koruny za sledované období – vzrostl vývoz o 5,8 % a dovoz o 5,1 %.

Graf 13

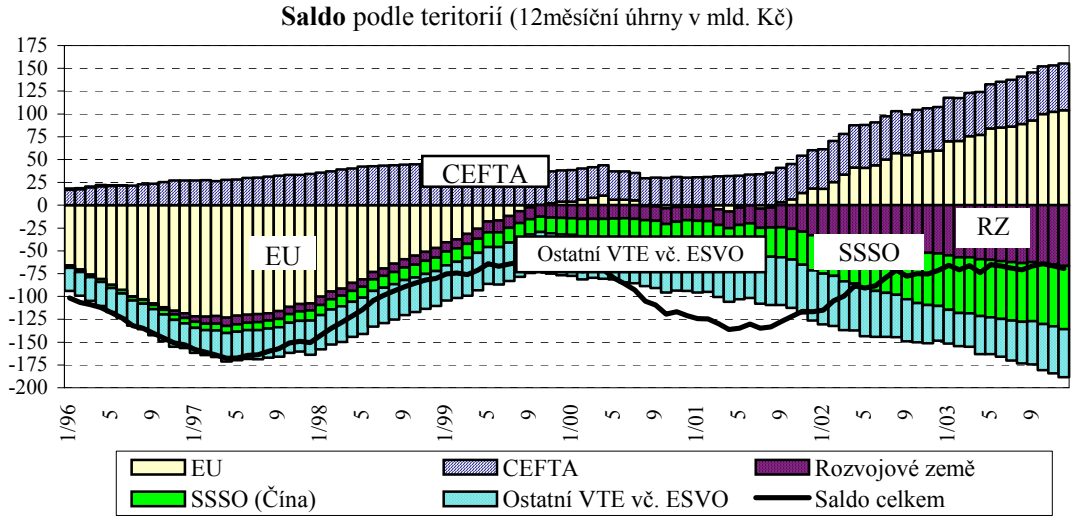

Pramen: ČSÚ

Z teritoriálního hlediska byl vývoj zahraničního obchodu charakteristický zvyšujícím se aktivem obchodu se zeměmi Evropské unie a prohlubováním schodku s ostatními seskupeními kromě zemí Středoevropské dohody volného obchodu (CEFTA). Nejvyššího nárůstu přebytku v rámci obchodu s EU bylo dosaženo s Rakouskem, Německem, Nizozemskem a Spojeným královstvím, ke snížení deficitu došlo u Itálie. Podíl obchodní výměny se zeměmi EU na celkovém objemu se dlouhodobě udržuje těsně pod hranicí 65 % (podíl SRN na obchodě s EU tvoří necelých 54 %). Dosažená obchodní bilance se zeměmi CEFTA byla kladná v celku i u jednotlivých členských zemí, avšak u všech zemí kromě Slovenska a Slovinska došlo k meziročnímu poklesu aktiva. Podíl obchodu se zeměmi CEFTA na celkovém objemu se dlouhodobě pohybuje okolo 14,5 %.

Dále se prohloubil schodek v obchodování s mimoevropskými státy s vyspělou tržní ekonomikou (především Japonsko a USA), s mimoevropskými zeměmi s tranzitivní a státní ekonomikou („ostatní země s TE“ – tj. převážně Čína) a s rozvojovými zeměmi. V souvislosti s růstem cen paliv se zvýšil schodek obchodu s Ruskem. I u zemí Evropského sdružení volného obchodu (hlavně Švýcarsko a Norsko) došlo k meziročnímu zvýšení deficitu.

Graf 14

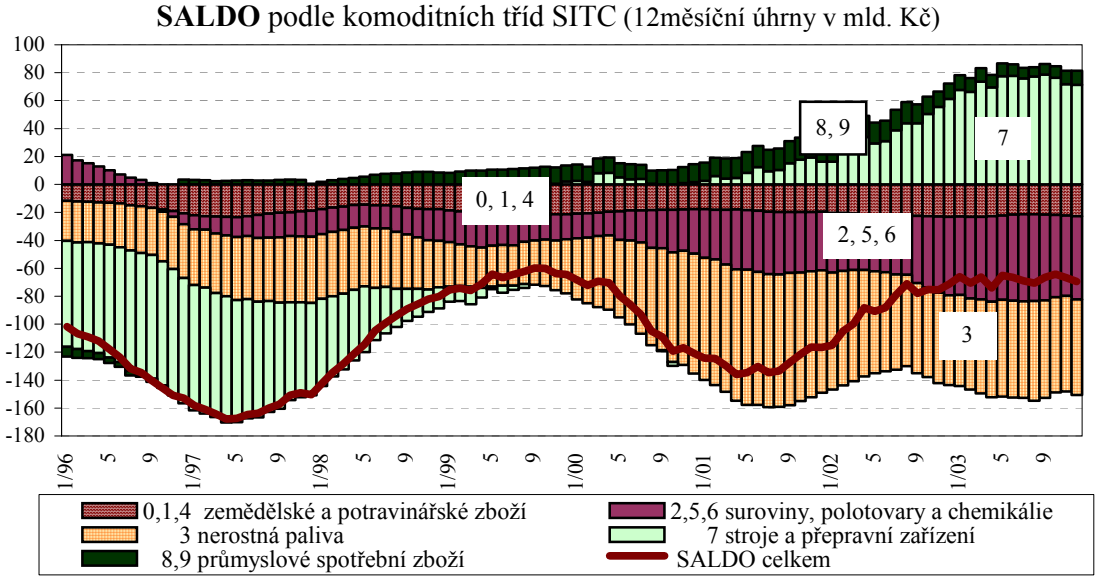

Pramen: ČSÚ

V komoditním členění se na zlepšení obchodní bilance podílely největší měrou stroje a přepravní zařízení (třída 7 SITC) přebytkem ve výši 71,3 mld. Kč, tj. meziročně o 10,1 mld. Kč vyšším. Tento přebytek vznikl především zvýšením vývozu počítačů a počítačových komponentů o 11,6 % při současném snížení dovozů těchto komodit o 2,5 %. Přebytek ve výši 83,7 mld. Kč se téměř nezměnil u skupiny silničních vozidel, která tvoří 25,7 % z třídy 7 SITC, dovoz se ovšem zvýšil o 8,7 % proti růstu vývozu o 5,2 %.

Tabulka 8

Komoditní rozdělení vývozu

Třídy SITC	Vývoz mld. Kč 2002	Vývoz mld. Kč 2003	Meziroční změna (mld. Kč)	sopr (%)	Podíl (%) 2002	Podíl (%) 2003
Celkem	1 254,4	1 371,8	117,4	109,4	100,0	100,0
0 - Potraviny a živá zvířata	31,1	36,4	5,3	117,2	2,5	2,7
1 - Nápoje a tabák	8,6	8,2	-0,4	95,8	0,7	0,6
2 - Surové materiály (s výj. paliv)	35,1	38,5	3,4	109,8	2,8	2,8
3 - Nerostná paliva a maziva	35,9	39,4	3,5	109,7	2,9	2,9
4 - Živočišné a rostlinné oleje	1,0	1,0	0,0	102,9	0,1	0,1
5 - Chemikálie	74,7	80,6	5,9	108,0	6,0	5,9
6 - Tržní výrobky	293,7	316,6	22,9	107,8	23,4	23,1
7 - Stroje a přepravní zařízení	623,0	687,6	64,6	110,4	49,7	50,1
8 - Průmyslové výrobky	149,4	161,6	12,2	108,2	11,9	11,8
9 - Ostatní	1,9	1,8	-0,1	93,7	0,2	0,1

Pramen: ČSÚ

Kromě třídy strojů a přepravních zařízení dosáhla meziročního zlepšení salda ještě třída 6 SITC (Tržní výrobky tříděné hlavně podle materiálu). Ve třídách SITC 0 (Potraviny a živá zvířata) a SITC 2 (Surové materiály s výjimkou paliv) se meziročně snížil schodek.

Ostatní třídy zaznamenaly zhoršení salda. Významný pro obchodní bilanci byl vývoj tříd 3 a 5 SITC. Deficit třídy 5 SITC (Chemikálie a příbuzné výrobky) se prohluboval a v roce 2003 dosáhl 83,9 mld. Kč.

Tabulka 9

Komoditní rozdělení dovozu

Třídy SITC	Dovoz v mld. Kč		Meziroční změna	sopr	Podíl (%)	
	2002	2003	(mld. Kč)	(%)	2002	2003
Celkem	1 325,7	1 441,2	115,5	108,7	100,0	100,0
0 - Potraviny a živá zvířata	54,2	57,1	2,9	105,4	4,1	4,0
1 - Nápoje a tabák	6,6	7,5	0,9	114,4	0,5	0,5
2 - Surové materiály (s výj. paliv)	38,2	41,0	2,8	107,3	2,9	2,8
3 - Nerostná paliva a maziva	100,2	107,9	7,6	107,6	7,6	7,5
4 - Živočišné a rostlinné oleje	3,0	3,8	0,7	124,3	0,2	0,3
5 - Chemikálie	148,4	164,5	16,1	110,8	11,2	11,4
6 - Tržní výrobky	273,0	289,8	16,8	106,2	20,6	20,1
7 - Stroje a přepravní zařízení	561,8	616,3	54,5	109,7	42,4	42,8
8 - Průmyslové výrobky	140,0	153,0	12,9	109,2	10,6	10,6
9 - Ostatní	0,3	0,4	0,1	132,0	0,0	0,0

Pramen: ČSÚ

Vývoj cen ropy a plynu na světových trzích zhoršil saldo při zhruba srovnatelném dovezeném množství těchto surovin celkem o téměř 8,0 mld. Kč. Celkově dosáhl schodek třídy 3 SITC včetně uhlí a elektrické energie výše 68,4 mld. Kč, tj. o 4,1 mld. Kč více.

5.2 Finanční účet

Finanční účet vykázal za rok 2003 přebytek ve výši 163,9 mld. Kč (5,1 mld. EUR při průměrném kurzu 31,8 Kč).

Příliv přímých zahraničních investic dosáhl 72,9 mld. Kč (2,3 mld. EUR), proti předchozímu roku došlo tedy k výraznému snížení na 26,3 %. Hlavními důvody jsou pokles příjmů z privatizace o cca 116 mld. Kč a realizace významných jednorázových transakcí(zpětný odkup majetkového podílu mobilního operátora tuzemským

subjektem a transformace přímé zahraniční investice v telekomunikacích do investic portfoliových). Dalším jsou přetrvávající problémy západoevropských ekonomik a firem, které v současné situaci raději stahují zisky z ČR a jsou méně ochotné je reinvestovat. Nejvíce přímých investic směřovalo do peněžnictví a pojišťovnictví (35,2 %), nemovitostí vč. služeb pro podniky (32,5 %) a v oblasti zpracovatelského průmyslu do strojů, přístrojů a zařízení (30,7 %). Z teritoriálního hlediska přišlo nejvíce přímých investic z Německa (32,0 %), Rakouska (23,7 %) a Francie (20,2 %). Tuzemské přímé investice v zahraničí činily 6,5 mld. Kč.

Graf 15

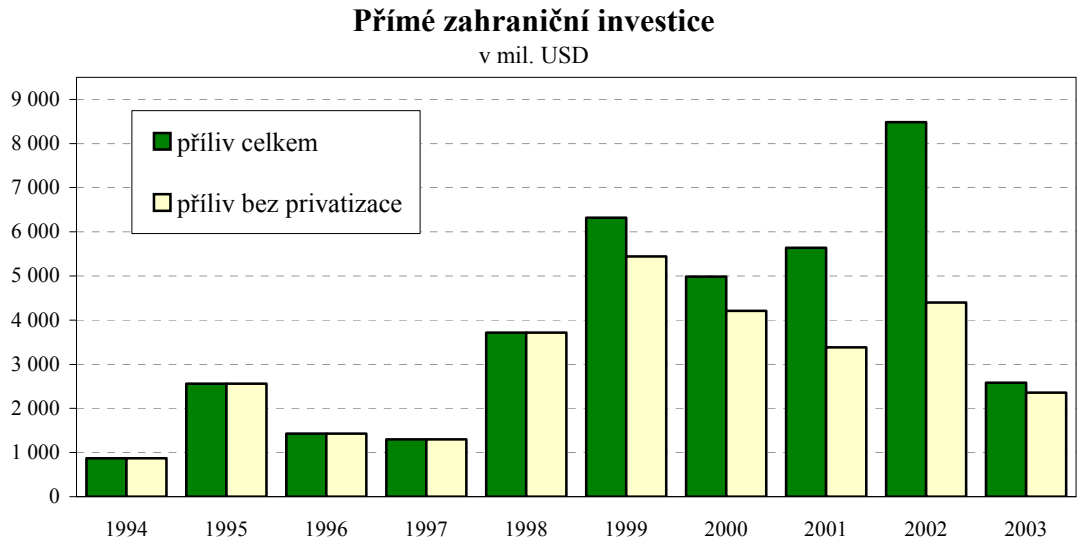

Pramen: ČNB, MF

U portfoliových investic byl zaznamenán čistý odliv ve výši 37,7 mld. Kč. Na straně aktiv pokračoval odliv kapitálu vlivem vyššího zájmu tuzemských subjektů o investice do zahraničních cenných papírů, převážně do dluhopisů. Čistý odliv na straně aktiv dosáhl 85,9 mld. Kč, když odliv kapitálu z titulu nákupu dluhopisů v zahraničí činil 91,5 mld. Kč a příliv na akciovém trhu dosáhl 5,6 mld. Kč. Nákupy cenných papírů nerezidenty na kapitálovém trhu převýšily jejich prodeje o 48,2 mld. Kč (čistý příliv na straně pasív).

Příliv ostatních investic dosáhl 131,4 mld. Kč. Největší část přílivu kapitálu na straně aktiv souvisela se snížením zahraničních vkladů bankovního sektoru (především v průběhu 1. čtvrtletí 2003), který zdroje použil na nákup zahraničních cenných papírů.

Na straně pasiv tvořily hlavní složku přílivu kapitálu vklady přijaté ze zahraničí bankovním sektorem.

Obchody s finančními deriváty zaznamenaly příliv zdrojů ve výši 3,9 mld. Kč.

Aktivní saldo finančního účtu převýšilo deficit běžného účtu. Při nevýznamném saldu kapitálového účtu a se započtením salda chyb, opomenutí a kurzových rozdílů se přebytek platební bilance projevil v přírůstku devizových rezerv ČNB o 12,9 mld. Kč.

5.3 Devizové rezervy

Devizové rezervy centrální banky k 31. prosinci 2003 činily 691,5 mld. Kč, tj. 21,3 mld. EUR (devizové rezervy tvoří ze dvou třetin aktiva v euru a z jedné třetiny aktiva v dolarech). Tento stav může pokrýt dovoz zboží a služeb po dobu cca pěti měsíců.

5.4 Devizový kurz

Nominální směnný kurz koruny v roce 2003 v průměru meziročně posílil o 16,0 % vůči USD, naopak vůči EUR v průměru došlo k oslabení o 3,2 %. Vývoj neprobíhal rovnoměrně a monotónně, ale lišil se v jednotlivých čtvrtletích. Trend meziročního posilování koruny v 1. čtvrtletí 2003 vůči oběma světovým měnám (razantní vůči USD – o 22,9 % a velmi mírný vůči EUR – o 0,4 %) se od 2. čtvrtletí 2003 změnil. Ve vztahu k USD se meziroční posilování zpomalovalo, vůči EUR pak došlo k oslabování. Meziroční indexy kurzu proti EUR i USD byly ovlivněny vývojem srovnávací základny předchozího roku (výrazné zpevnění CZK v 1. pololetí 2002). Hlavními faktory ovlivňujícími vývoj vůči EUR byly snižování přebytku platební bilance, reakce na vývoj veřejných financí a devalvace centrální parity maďarského forintu, která ovlivnila všechny středoevropské měny. Vztah vůči USD vycházel z posilování EUR proti USD.

Kurz koruny vůči EUR se v roce 2003 pohyboval v rozmezí 31,18 až 32,89 CZK/EUR. Kurz vůči USD se ve stejném období pohyboval mezi 25,65 až 30,35 CZK/USD. Vůči EUR byl tedy stabilnější s menší volatilitou než vůči USD.

Graf 16

Nominální směnný kurz CZK vůči USD a EUR (ECU)
měsíční průměry

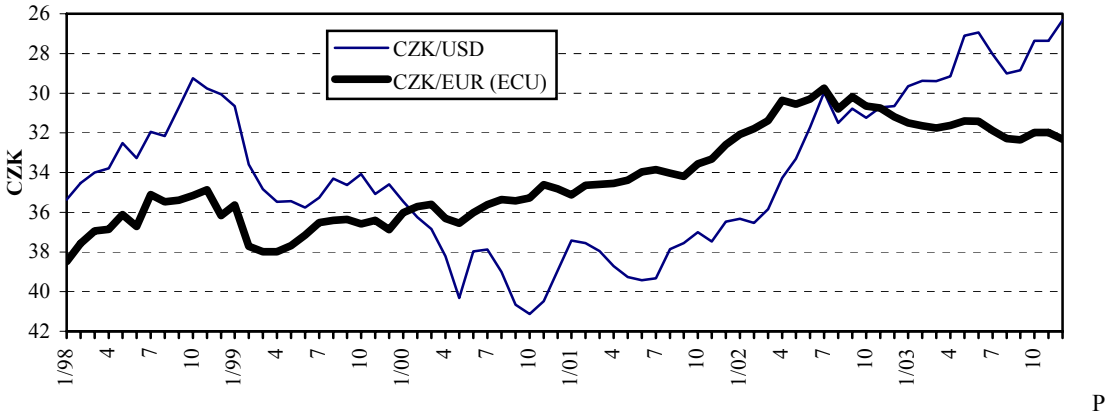

ramen: ČNB

Trend řetězového posilování koruny vůči oběma světovým měnám patrný od 4. čtvrtletí 2000 se od 2. pololetí 2002 změnil. Posilování vůči USD pokračovalo, vůči EUR začalo docházet k oslabování. Volatilita kurzu koruny proti oběma těmto měnám se snížila.

6. Měnový vývoj a úrokové sazby

6.1 Měnové agregáty

V roce 2003 vzrostl průměrný objem měnového agregátu M2 proti roku 2002 o 4,1 %. Pro vývoj měsíčních meziročních přírůstků peněžní zásoby bylo charakteristické téměř pravidelné kolísání se zřetelnou tendencí k nižším tempům v 1. pololetí 2003 a naopak s tendencí k vyšším tempům růstu ve 2. pololetí. Agregát M2 dosáhl koncem prosince úrovně 1763,3 mld. Kč. Jeho nejnižší měsíční meziroční růst za dobu trvání samostatné ČR byl vykázán v květnu ve výši 2,1 %. Květnové a následující údaje jsou rovněž ovlivněny odebráním licence Union bance a Plzeňské bance, a tudíž jejich vyřazením z bankovní statistiky. Snižující se přírůstek peněžní zásoby v 1. pololetí byl důsledkem zpomalení až zastavení inflačního vývoje a privatizačních příjmů ze zahraničí. Naopak ve 2. pololetí 2003 příliv peněz do ekonomiky vykázal oživení, byl podporován pokračující úvěrovou emisí a neomezoval podmínky pro další růst. Trend důchodové rychlosti oběhu peněz, měřený podílem nominálních hodnot HDP/M2, byl v roce 2003 konstantní.

Na straně nabídky se intenzita přílivu peněz do ekonomiky měnila. V 1. pololetí byla rychlejším zdrojem čistá zahraniční aktiva. Ve 2. pololetí výrazně rychleji rostl objem domácích úvěrů vládnímu sektoru (viz rozsáhlé emise státních dluhopisů) a domácnostem. Úvěrové zdroje pro konečnou spotřebu, která se stala hlavním hybatelem růstu ekonomiky, rostly rychleji než zdroje pro investiční činnost. Rovněž aktivita bankovní sféry v zahraničí koncem roku výrazně předčila zájem o tuzemská aktiva.

Ve struktuře peněžní zásoby v roce 2003 nadále dominovala poptávka po jejích likvidních složkách (agregát M1 – oběživo a netermínované vklady), naopak méně likvidní termínované instrumenty a vklady v cizích měnách (quasi peníze) zaznamenaly v meziročním srovnání znatelný propad. Jednoznačnou souvislost lze vysledovat mezi poptávkou po likviditě a velmi nízkými úrokovými sazbami z vkladů. Průměrný meziroční růst agregátu M1 dále akceleroval na 17,7 %. Likvidita peněz v ekonomice měřená podílem M1/M2 v průběhu roku stále rostla.

Trvalý růst poptávky po transakčních penězích v posledních letech je konzistentní s nízkou úrovní nominálních úrokových sazeb, které domácnosti ani podniky v dostatečné míře nemotivují k transformaci úspor do výhodněji úročených termínovaných instrumentů. Celkový objem quasi peněz ke konci roku 2003 zůstal na úrovni roku předchozího, v průměru za celý rok byla jeho úroveň nižší o 4,3 %.

Graf 17

Měnové agregáty (sopr = 100)

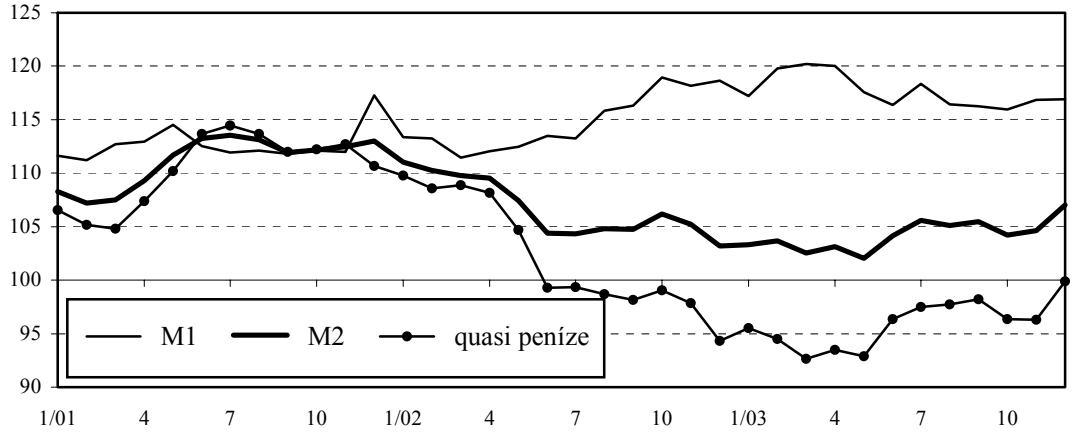

Pramen: ČNB

6.2 Úvěry

Domácí úvěrová emise zaznamenala v roce 2003 další oživení, její meziroční nominální přírůstek v prosinci 2003 činil 20,5 %. Absolutní meziroční přírůstek v prosinci dosáhl 183,4 mld. Kč.

Graf 18

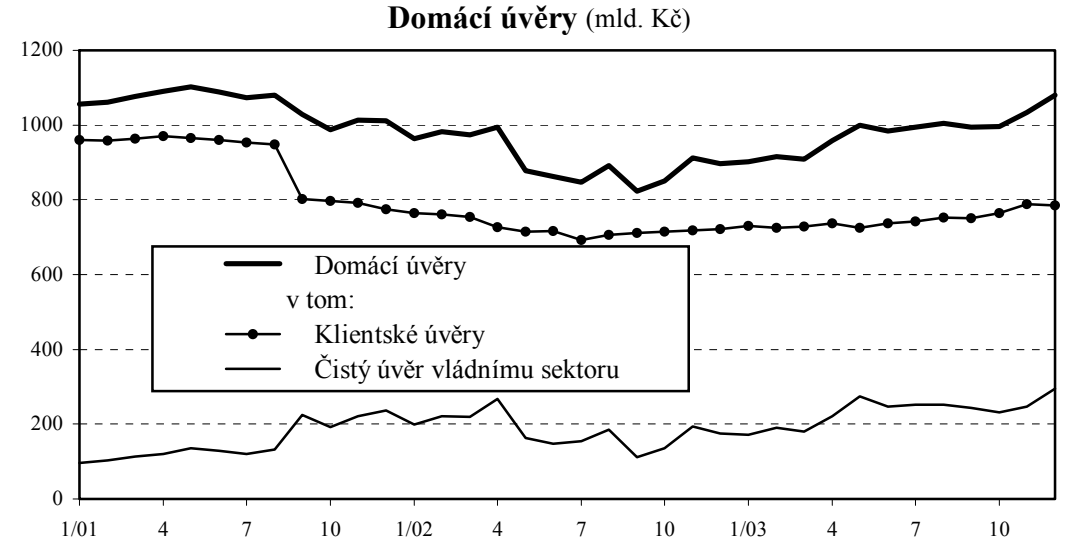

Pramen: ČNB

Ze sektorového hlediska se prohlubovala mezera mezi úvěrováním podniků a domácností. Průměrný meziroční přírůstek stavu úvěrů v domácí měně poskytnutých domácnostem v roce 2003 dosáhl 30,4 %, ke konci roku byl vyšší o 57,2 mld. Kč. Nadále se zvyšovaly úvěry spojené s pořízením nemovitostí a ze stavebního spoření (vliv očekávaných změn v podmínkách jejich poskytování). Stav a dynamika klientských úvěrů naznačují, že přispívaly k výraznější akceleraci spotřeby domácností. Úvěry podnikům v souhrnu se nadále snižovaly, jejich průměrný meziroční pokles za rok 2003 dosáhl 5,3 %.

Tabulka 10

	prosinec 2003		
	mld. Kč	mzr. přírůstek	
		mld. Kč	%
Domácí úvěry celkem	1080,2	183,4	20,5
v tom: - čistý úvěr vládě	306,6	113,5	58,8
- čistý úvěr FNM	-11,9	5,6	x
- úvěry korunové	689,3	69,3	11,2
- úvěry v cizí měně	96,2	-5,0	-4,9

Pramen: ČNB

6.3 Úrokové sazby

Pro rok 2003 byl charakteristický pokračující pokles úrokových sazeb všech segmentů finančního trhu, s tím, že koncem roku již dosáhl svého dna.

Graf 19

Průměrné úrokové sazby, % p. a.

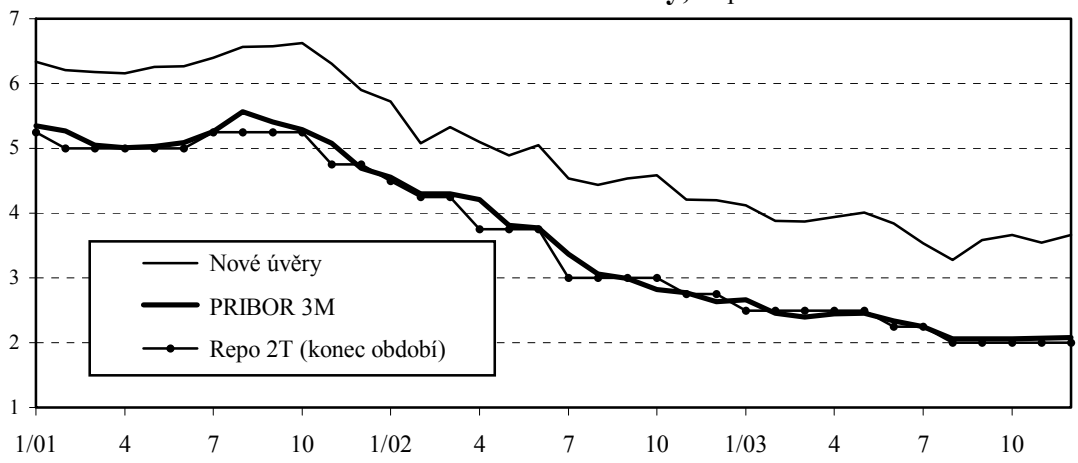

Pramen: ČNB

Krátkodobé sazby peněžního trhu se splatností do 12 měsíců v roce 2003 průběžně klesaly, případně stagnovaly. Hodnota tříměsíční sazby PRIBOR dosáhla v roce 2003 průměrné úrovně 2,3 %, což je o 1,3 p.b. meziročně méně. V prosinci 2003 tato sazba meziročně poklesla o 0,5 p.b. na hodnotu 2,1 %. ČNB své základní sazby v průběhu roku 2003 snížila třikrát o 0,25 p.b., a to s platností od 31.1, 26.6. a 1.8. a svým načasováním těchto kroků finanční trhy překvapila. Od srpna 2003 tedy platí 2týdenní repo sazba 2,0 %, diskontní sazba 1,0 % a lombardní sazba 3,0 %. Bezprostředně po druhém i třetím oznámení nastal pokles na nejkratším konci výnosových křivek. Od srpna došlo dokonce k překlopení jejich sklonu, nabyly standardní tvar, dosud jsou tedy rostoucí a stabilní, i když koncem roku skutečná a očekávaná inflace způsobila určité napětí mezi nejkratšími a ročními sazbami.

Úrokové sazby ECB a FEDu klesaly po většinu 1. pololetí 2003 pomaleji než domácí sazby, což vyústilo ve vyrovnávání úrokových diferenciálů, v 2. pololetí FED ani ECB základní sazby neměnily. Koncem roku se na peněžním trhu pohyboval úrokový diferenciál vůči USD podle délky splatnosti od 0,88 do 0,95 p.b. a vůči EUR dosahoval od -0,06 do 0,03 p.b., byl prakticky nulový.

Dlouhodobé úrokové sazby (výnosy státních dluhopisů a sazby úrokových swapů IRS) se vyvíjely obdobně, v 1. pololetí klesaly, ve 2. pololetí rostly. Sazby IRS dosáhly podle délky splatnosti ročního průměru od 2,4 % pro jednoroční splatnost do 4,2 % pro splatnost desetiletou. Sklon výnosové křivky se prakticky nezměnil, pouze docházelo k posunu její úrovně, která je ponejvíce závislá na pohybu cen a výnosů dluhopisů v zahraničí. Výnosy dluhopisů podle doby splatnosti, vyjma dvou nejkratších, se pohybovaly mírně pod úrovní swapových sazeb při téměř identickém průběhu kromě posledních tří měsíců roku, kdy byly nepatrně vyšší. Výnos 10letého dluhopisu v prosinci 2003 vzrostl na 4,9 % a 5letého dluhopisu na 3,9 %. 10letý výnos byl o 0,5 p.b. nad úrovní výnosů v eurozóně.

Graf 20

Výnosy státních dluhopisů, % p. a.

Pramen: ČNB

Klientské úrokové sazby se nevymykaly vývoji v ostatních částech finančního trhu. Jak úvěrové, tak vkladové sazby klesly na nejnižší úrovně v historii samostatné České republiky.

7. Domácnosti[14]

7.1 Příjmy

Podle předběžných výsledků běžné příjmy sektoru domácností vzrostly proti roku 2002 rychleji (o 5,6 % na celkových 1952 mld. Kč), příspěvky jednotlivých položek však byly odlišné.

Růst objemu mezd a platů (včetně naturálních) proti předchozímu roku zpomalil a v nominálním vyjádření vzrostl o 5,8 % na 826 mld. Kč.

V návaznosti na růst počtu osob pracujících jako podnikatelé výrazně zrychlil přírůstek druhé nejvýznamnější příjmové kategorie, hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu (o 7,7 % na 355 mld. Kč). Ten zahrnuje zejména podnikatelské příjmy, do této položky je však imputován m.j. i odhad příjmů ze šedé ekonomiky.

Růst objemu přijímaných sociálních dávek naopak výrazně zpomalil (na 3,8 %, celkem 327 mld. Kč) zejména v důsledku vývoje důchodů, které tvoří cca 68 %. V nich se projevila zejména meziročně nižší valorizace dávek daná zejména vazbou na nižší růst cen a dále minimální přírůstek počtu starobních důchodců, z nichž část navíc pobírá krácené důchody. Přesto představoval průměrný starobní důchod v poměru k čisté průměrné mzdě cca 55 %. Přírůstek příjmů z nemocenského dokládá, že nadále docházelo (s různou regionální intenzitou) ke zneužívání těchto dávek jako substituce podpory v nezaměstnanosti, či prodlužování doby s nárokem na tuto dávku a s ní spojené další výhody.

7.2 Výdaje, spotřeba, úspory

Běžné výdaje sektoru domácností oproti předchozímu období zpomalily (růst o 6,2 % na 637 mld. Kč). Domácnosti výrazně preferovaly užití disponibilních příjmů (růst o 5,0 % na 1311 mld. Kč) na spotřebu (růst o 5,6 % na 1260 mld. Kč), díky čemuž poklesla tvorba hrubých úspor. Míra hrubých úspor se meziročně snížila o 0,5 p.b. na 5,6 %.

---

[14] Příjmy, výdaje i úspory domácností jsou hodnoceny podle metodiky národních účtů, tj. operace jsou časově přiřazeny období vzniku (akruální princip), na rozdíl od skutečné realizace toku peněz (cash pricip). Proto zde uváděné údaje nemusí vždy odpovídat obdobným položkám v jiných dílech předkládaného materiálu.

Ve vyšší spotřebě se promítaly jak výhodné cenové podmínky, tak určité nejistoty části domácností z jejich budoucí situace vztahující se k vývoji na trhu práce a patrně i vstupu do EU. Vzhledem k nízké úrokové míře a dostupnosti hospodaření na úvěr domácnosti s rostoucí intenzitou využívaly možnosti různých druhů bankovních i nebankovních kreditních produktů jak pro běžnou spotřebu, tak pro investice a bydlení. Čerpání korunových úvěrů jen z bankovního sektoru bylo v roce 2003 meziročně o téměř třetinu vyšší. Trvale rostoucí zájem o stavební spoření odráží relativně nejvýhodnější úročení vkladů, boom v konci roku rovněž snahu o zajištění maximálního státního příspěvku, od roku 2004 pro vkladatele relativně méně výhodného.

8. Kapitálový trh

Od 3. čtvrtletí 2001 trendová složka cen na akciovém trhu trvale roste. V průměru dosáhl burzovní index PX-50 za rok 2003 hodnoty 557,0 což je o 27,3 % více než v předcházejícím roce. Prosincový průměr 628,4 představuje v meziročním srovnání nárůst dokonce o 37,3 %. Kolísání v průběhu roku se spíše než od domácích fundamentálních veličin odvíjelo od vývoje na zahraničních trzích.

Graf 21

Vývoj indexů akciového trhu

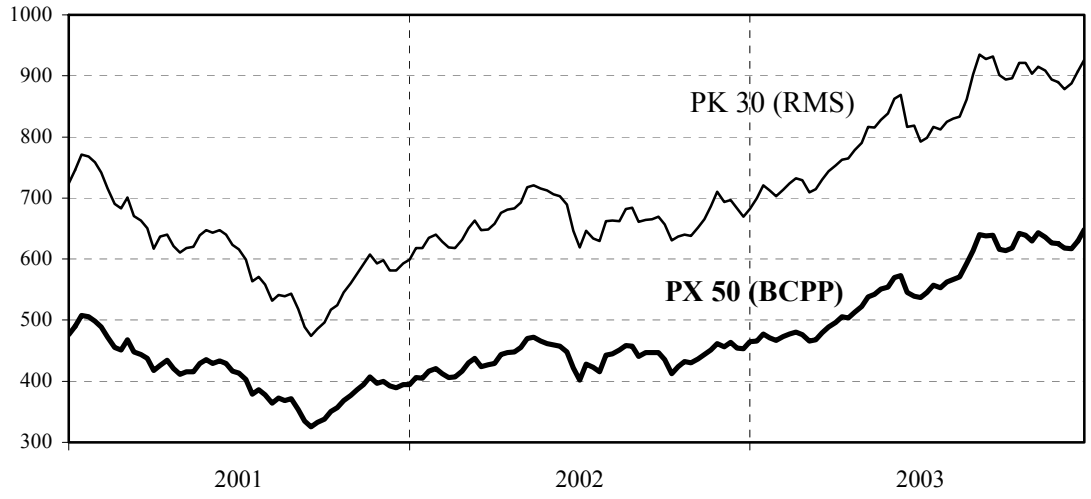

Pramen: BCPP, RMS

Objem obchodů na veřejných trzích (Burza cenných papírů Praha a RM-Systém) v roce 2003 poklesl o 24,0 %. Dominantní postavení na veřejných trzích si udržuje Burza cenných papírů Praha. V roce 2003 dosáhl její podíl 99,3 %. Z hlediska obchodovaných instrumentů (na BCP, RMS, SCP, tj. bez UNIVYCu) tvořily převážnou většinu, 80,5 % objemu, obchody s dluhopisy, podíl akcií činil 19,5 % a objem obchodovaných podílových listů byl z celkového pohledu pod rozlišovací úrovní této výpovědi.

Graf 22

Objemy obchodů na veřejných trzích (mld. Kč)

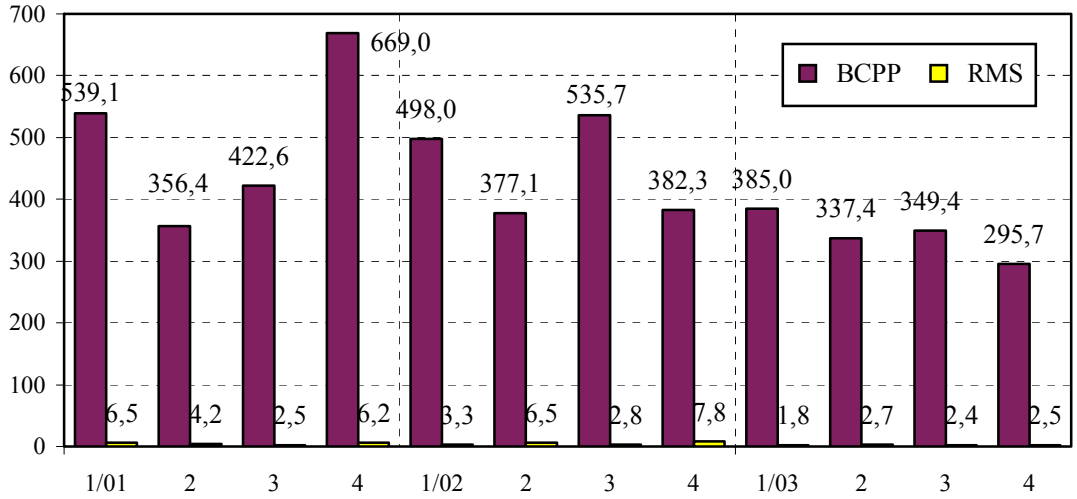

Pramen: BCPP, RMS

Objem nově vydaných emisí cenných papírů se v roce 2003 oproti stejnému období předchozího roku zvýšil o 13,0 % a dosáhl 171,7 mld. Kč. Z toho však téměř tři čtvrtiny tvoří státní dluhopisy. Význam českého kapitálového trhu při alokaci volných finančních prostředků přesto zůstává nízký. Nové emise podnikových akcií, jako jedna z obvyklých forem alokace finančních zdrojů, jsou z makroekonomického hlediska spíše okrajovým jevem.

II.

Veřejné rozpočty

Obsah

Veřejné rozpočty 1

1. Příjmy veřejných rozpočtů 2
2. Výdaje veřejných rozpočtů 5
3. Salda veřejných rozpočtů 8
4. Vládní dluh 11
5. Shrnutí 12

Veřejné rozpočty[1]

Negativní tendence ve vývoji veřejných rozpočtů přetrvávají. Předstih výdajové dynamiky před dynamikou příjmů je hlavní příčinou růstu deficitů veřejných rozpočtů. Jejich hospodaření skončilo v roce 2003 s těmito výsledky:

- celkový deficit veřejných rozpočtů činil 130,1 mld. Kč (5,4 % HDP),
- deficit veřejných rozpočtů bez zahrnutí čistých půjček[2] dosáhl 130,3 mld. Kč (tj. 5,4 % HDP),
- deficit veřejných rozpočtů očištěný o čisté půjčky a dotace transformačním institucím činil 99,1 mld. Kč (4,1 % HDP),
- růst deficitů ovlivnil vývoj vládního dluhu, který v roce 2003 činil 554,2 mld. Kč - tedy 23,0 % HDP a ve srovnání s rokem 2002 tak vzrostl o 24,7 %.

Tabulka 1
Vývoj sald veřejných rozpočtů v mld. Kč

	2001	2002	2003
Celkové saldo	-52,2	-11,7	-130,1
Saldo bez zahrnutí čistých půjček	-111,0	-153,4	-130,3
Saldo bez zahrnutí čistých půjček a dotací TI	-59,9	-89,3	-99,1

Pramen: MF

TI - transformační instituce jsou státem zřízené speciální instituce, které především spravují nekvalitní aktiva přebíraná od jiných subjektů. Patří sem finanční skupina ČKA (tj. včetně jejích dceřinných společností Konpo, s.r.o., PRISKO, a.s., SANAKON, s.r.o. a Česká finanční, s.r.o.) a Česká inkasní, s.r.o. Dotace TI zahrnují úhrady ztrát ČKA ze státního rozpočtu a dotace FNM pro finanční skupinu ČKA a Českou inkasní.

---

[1] Data jsou vykazována na základě metodologie vládní finanční statistiky - GFS 1986 Mezinárodního měnového fondu, čemuž odpovídá seskupování příjmových a výdajových operací a potřebné metodologické úpravy. Vládní statistika je konstruována jako součet jednotlivých složek vládního sektoru, kde je následně uplatněna konsolidace příjmů a výdajů za účelem vyloučení vzájemných vztahů mezi jednotlivými složkami vlády. Hospodaření veřejných rozpočtů zachycuje příjmové a výdajové operace týkající se státního rozpočtu vč. Národního fondu, mimorozpočtových fondů (7 státních fondů, dále Fondu národního majetku a Pozemkového fondu), veřejného zdravotního pojištění a územních samosprávných celků.

[2] Jsou vylučovány operace, u kterých se jedná pouze o změnu finančních aktiv. Jsou to např. příjmy z privatizace, kdy se prodej majetkové účasti státu mění v jinou formu finančních aktiv (peníze), ostatní prodeje a nákupy cenných papírů, půjčky a splátky dříve poskytnutých půjček, dále realizované garance klasifikované jako půjčka, která současně představuje vznik pohledávky vlády a odráží se tak ve zvýšení jiné formy aktiva (pohledávka). Souhrn všech těchto operací je označován za čisté půjčky, tj. půjčky mínus splátky.

Tabulka 2
Vývoj sald veřejných rozpočtů v % HDP

	2001	2002	2003
Celkové saldo	-2,4	-0,5	-5,4
Saldo bez zahrnutí čistých půjček	-5,1	-6,7	-5,4
Saldo bez zahrnutí čistých půjček a dotací TI	-2,8	-3,9	-4,1

Pramen: MF

1. Příjmy veřejných rozpočtů

Po výrazném růstu v roce 2002 došlo v roce 2003 k meziročnímu poklesu příjmů veřejných rozpočtů o 4,0 %. Pokles byl ovlivněn zejména výší privatizačních příjmů, jejichž inkaso bylo o více než 100 mld. Kč nižší než v roce 2002. Ostatní řádné příjmové položky ale zaznamenaly meziroční růst:

- Konsolidovaná daňová kvóta včetně pojistného na sociální zabezpečení a na zdravotní pojištění (dále jen pojistné) vzrostla v roce 2003 o 0,5 p. b. na 37,1 % HDP. Ve srovnání s rokem 2002 zrychlil o 0,9 p. b. růst daňových příjmů, které se meziročně zvýšily o 7,4 %. K růstu došlo u všech jejich kategorií, s výjimkou ostatních daňových příjmů, zvýšila se váha přímých daní. Ve srovnání s rozpočtovanými příjmy se příznivě vyvíjelo zejména inkaso DPH a spotřebních daní. Tempo růstu daně z příjmu právnických osob sice meziročně zpomalilo, nicméně nadále zůstává vysoké a činí 9,6 %. Také u příjmů z daní fyzických osob došlo ve srovnání s rokem 2002 ke zpomalení růstu o 2,1 p. b. na 7,5 % v roce 2003. Obdobný byl i vývoj pojistného na sociální zabezpečení, které zaznamenalo meziroční růst 7,4 % a rostlo tak o více než 2,4 p.b. pomaleji než v roce 2002. Příznivě se vyvíjel výběr celních poplatků, které po poklesu v roce 2002 zaznamenaly nárůst o 0,5 mld. Kč – tedy o 5,1 %.
- Nedaňové příjmy veřejných rozpočtů vzrostly oproti předchozímu roku o 13,0 %, největší dynamiku zaznamenaly příjmy z podnikání a vlastnictví - 25,7 %, přičemž nejvýznamněji ovlivnil tento vývoj růst dividend Fondu národního majetku. Rovněž ostatní nedaňové příjmy meziročně vzrostly o 11,1 %. Největší podíl na tomto vývoji měl růst nedaňových příjmů místních rozpočtů.
- Výrazně rostly také přijaté dotace od nadnárodních institucí, jejich nárůst byl dán rostoucím objemem finančních prostředků čerpaných z předvstupních fondů EU.

Graf 1
Podíl výnosu daní na HDP v %

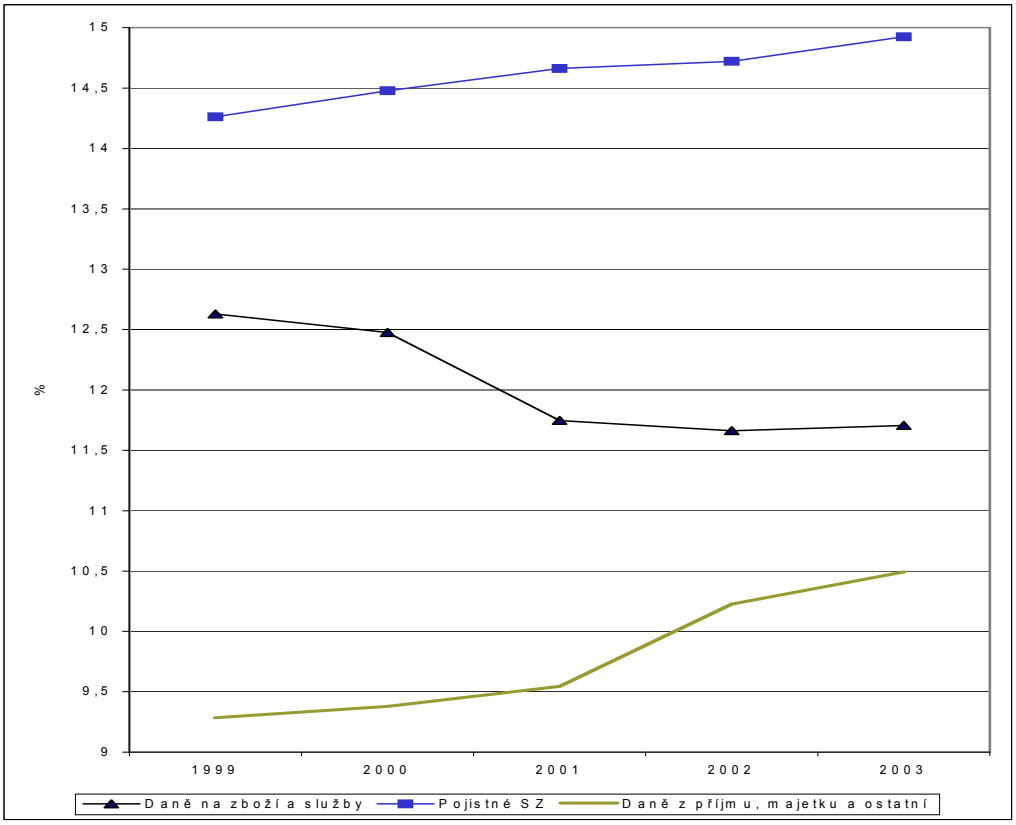

Pramen: MF

Konečný výsledek veřejných rozpočtů ovlivňují realizované privatizační příjmy, které jsou používány i k financování rozpočtových potřeb (státního rozpočtu a zejména státních fondů bydlení a dopravní infrastruktury). Jejich zapojení do rozpočtového procesu vytváří fiskální iluzi a vede tak k neadekvátnímu navyšování výdajové strany veřejných rozpočtů vzhledem k dlouhodobě neudržitelné úrovni příjmů. Kvůli mimořádným příjmům z privatizace je rozpočtový proces navíc komplikován změnou odhadů privatizačních příjmů v průběhu fiskálního roku a následným přizpůsobováním výdajové strany FNM. Vzhledem k tomu, že počáteční odhad příjmů FNM je vždy vyšší než konečný stav a o dotacích pro ostatní subjekty veřejných rozpočtů je rozhodováno dříve než dojde k jejich realizaci, často tak dochází k přesunům jeho výdajů do dalších období. Vyčerpání možností dalších privatizačních titulů spolu s předpokládaným ukončením činnosti FNM tak vede k předjímání budoucích výdajů státního rozpočtu se všemi negativními dopady na vládní deficit a dluh.

Tabulka 3
Vývoj příjmů veřejných rozpočtů

		Konsolidované veřejné rozpočty (v mld. Kč)			Podíl na HDP (v %)		
		2001	2002	2003	2001	2002	2003
				předběžný			*předběžný*
A	**PŘÍJMY vč. SPLÁTEK PŮJČEK**	**922,1**	**1 059,7**	**1 017,1**	**42,4**	**46,6**	**42,2**
I	**PŘÍJMY (III+VI+VII)**	**851,1**	**906,8**	**986,2**	**39,1**	**39,9**	**40,9**
III	**BĚŽNÉ PŘÍJMY (IV+V)**	**838,7**	**893,2**	**962,6**	**38,6**	**39,3**	**39,9**
IV	**DAŇOVÉ PŘÍJMY (1+2+4+5+6+7)1)**	**782,0**	**833,0**	**894,7**	**36,0**	**36,6**	**37,1**
1	Daně z příjmů, zisku a kapitálových výnosů	196,4	220,1	238,9	9,0	9,7	9,9
1.1	Fyzických osob	104,4	114,4	123,0	4,8	5,0	5,1
1.2	Právnických osob	92,0	105,7	115,9	4,2	4,6	4,8
2	Pojistné sociálního zabezpečení	318,9	335,0	359,7	14,7	14,7	14,9
4	Majetkové daně	11,0	12,4	13,6	0,5	0,5	0,6
5	Vnitřní daně ze zboží a služeb	245,5	255,6	271,9	11,3	11,2	11,3
5.1	DPH	150,9	154,4	164,4	6,9	6,8	6,8
5.2	Spotřební daně	76,3	79,5	84,2	3,5	3,5	3,5
5.3-6	Ostatní daně a poplatky	18,3	21,7	23,3	0,8	1,0	1,0
6	Clo	10,0	9,8	10,3	0,5	0,4	0,4
7	Ostatní daňové příjmy	0,2	0,1	0,3	0,0	0,0	0,0
V	**NEDAŇOVÉ PŘÍJMY (8+9+10+12)**	**56,7**	**60,1**	**67,9**	**2,6**	**2,6**	**2,8**
8	Příjem z podnikání a vlastnictví	22,3	25,3	31,8	1,0	1,1	1,3
9	Příjmy z poplatků a nahodilých prodejů	24,1	22,6	22,1	1,1	1,0	0,9
10	Přijaté sankční platby	2,2	2,5	3,0	0,1	0,1	0,1
12	Ostatní nedaňové příjmy	8,1	9,9	11,0	0,4	0,4	0,5
VI	**KAPITÁLOVÉ PŘÍJMY (13+15+16)**	**9,7**	**11,2**	**11,2**	**0,4**	**0,5**	**0,5**
13	Prodej investičního majetku	6,0	6,9	6,8	0,3	0,3	0,3
15	Prodej pozemků a nehmotných aktiv	2,2	3,1	3,1	0,1	0,1	0,1
16	Ostatní investiční příjmy	1,5	1,2	1,3	0,1	0,1	0,1
VII	**PŘIJATÉ DOTACE (17+18+19+20)**	**2,8**	**2,5**	**12,4**	**0,1**	**0,1**	**0,5**
17	ze zahraničí	0,1	0,1	0,5	0,0	0,0	0,0
18	od veřejných rozpočtů jiné úrovně vlády2)	-	-	–	-	-	–
19	od nadnárodních institucí	2,7	2,4	11,9	0,1	0,1	0,5
20	od veřejných rozpočtů stejné úrovně vlády2)	-	-	-	-	-	-
	PŘIJATÉ SPLÁTKY PŮJČEK	**70,9**	**152,8**	**31,0**	**3,3**	**6,7**	**1,3**
8	Domácí	67,9	131,3	28,6	3,1	5,8	1,2
	z toho: privatizace (FNM + PF ČR)	*59,9*	*126,6*	*24,7*	*2,8*	*5,6*	*1,0*
9	Zahraniční	3,0	21,5	2,4	0,1	0,9	0,1

1) Jedná se o konsolidované daňové příjmy s konsolidací pojistného placeného státem za svoje zaměstnance; a dále dle metodologie GFS jsou soudní poplatky klasifikovány jako nedaňový příjem.

2) Dotace poskytnuté jedním veřejným rozpočtem jinému veřejnému rozpočtu jsou v rámci konsolidace vyloučeny.

Pramen: MF

2.

Výdaje veřejných rozpočtů

Dynamika výdajové strany zpomalila o 2,8 p. b. a celkové výdaje veřejných rozpočtů v roce 2003 tak meziročně vzrostly o 7,1 %. Ještě výraznější bylo zpomalení růstu výdajů bez zahrnutí čistých půjček, který byl o 4,8 p. b. nižší než v roce 2002 a činil 5,3 %. Nejvyšší podíl na celkových výdajích mají dotace a ostatní běžné transfery. Jejich růst se v roce 2003 výrazně snížil a činil 4,9 %. Hlavní příčinou byl pokles dotací finančním institucím, které se meziročně snížily o 51,9 %. Jde především o dotace finanční skupině ČKA na úhradu jejích ztrát a ztrát dceřinných společností spojených se stabilizací a privatizací bankovního sektoru. Snižování těchto dotací svědčí o pozvolném odeznívání nákladů spojených s dokončováním transformačních procesů v české ekonomice. Nadále však velmi rychle rostou dotace příspěvkovým organizacím (o 25,8 %), což je z velké části spojené s reformou státní správy.

Významný podíl na celkových výdajích veřejných rozpočtů mají transfery obyvatelstvu včetně neziskových institucí, které pokračovaly v růstovém trendu a zvýšily se meziročně o 26,8 mld. Kč - tedy o 5,8 %. Tyto výdaje jsou realizované především státním rozpočtem a zdravotními pojišťovnami, jejich podíl na HDP však stagnoval a činil v roce 2003 20,4 %. Největší váhu (3/4 výdajů státního rozpočtu) mezi těmito transfery mají mandatorní výdaje. V minulosti založená nezdravá tendence růstu mandatorních výdajů má na hospodaření veřejných rozpočtů velmi negativní dopad, neboť vytěsňuje ostatní produktivní veřejné výdaje a omezuje prostor pro provádění účinné fiskální politiky.

V roce 2003 došlo k meziročnímu zpomalení vývoje kapitálových výdajů[3] veřejných rozpočtů ze 14,7 % v roce 2002 na 7,8 %. Výdaje na pořízení investic vzrostly jen mírně, rychlejší růst zaznamenaly výdaje na investiční transfery. Ty vzrostly o 10,9 %, přičemž téměř 60 % těchto transferů směřovalo do nefinančních veřejných podniků (zejména příspěvkové organizace) a byly realizovány státním rozpočtem, územními rozpočty a Státním fondem dopravní infrastruktury.

V souvislosti s postupem reformy veřejné správy byl v roce 2003 zaznamenán rychlý meziroční růst (o 66,1 %) neinvestičních transferů veřejným rozpočtům územní úrovně a tyto transfery tak dosáhly 114,1 mld. Kč.

K výraznému snížení růstu (o 10 p. b.) došlo také u neinvestičních nákupů a souvisejících výdajů, které v roce 2003 vzrostly o 3,5 %. Na tomto vývoji se podílel

[3] Kapitálové výdaje vykázané dle rozpočtové skladby jsou sníženy o výdaje na destruktivní bojovou techniku, neboť tyto výdaje jsou dle metodologie GFS klasifikovány jako spotřeba vlády.

především meziroční pokles 1,4 % u položky mzdy a platy. Realizovaný nárůst mezd neovlivnil celkový objem mzdových prostředků, neboť došlo k poklesu počtu pracovníků v důsledku reformy veřejné správy.

Dynamicky rostoucí dluh je spojen s růstem úrokových výdajů, které v roce 2003 meziročně vzrostly o 26,8 % a činily téměř 20 mld. Kč.

Graf č. 2 dokumentuje postupně se snižující váhu výdajů státního rozpočtu na celkových výdajích veřejných rozpočtů. Dochází tak ke stále větší roztříštěnosti výdajových zájmů, což znesnadňuje udržení fiskální disciplíny.

Graf 2
Struktura výdajů jednotlivých segmentů vládního sektoru v %

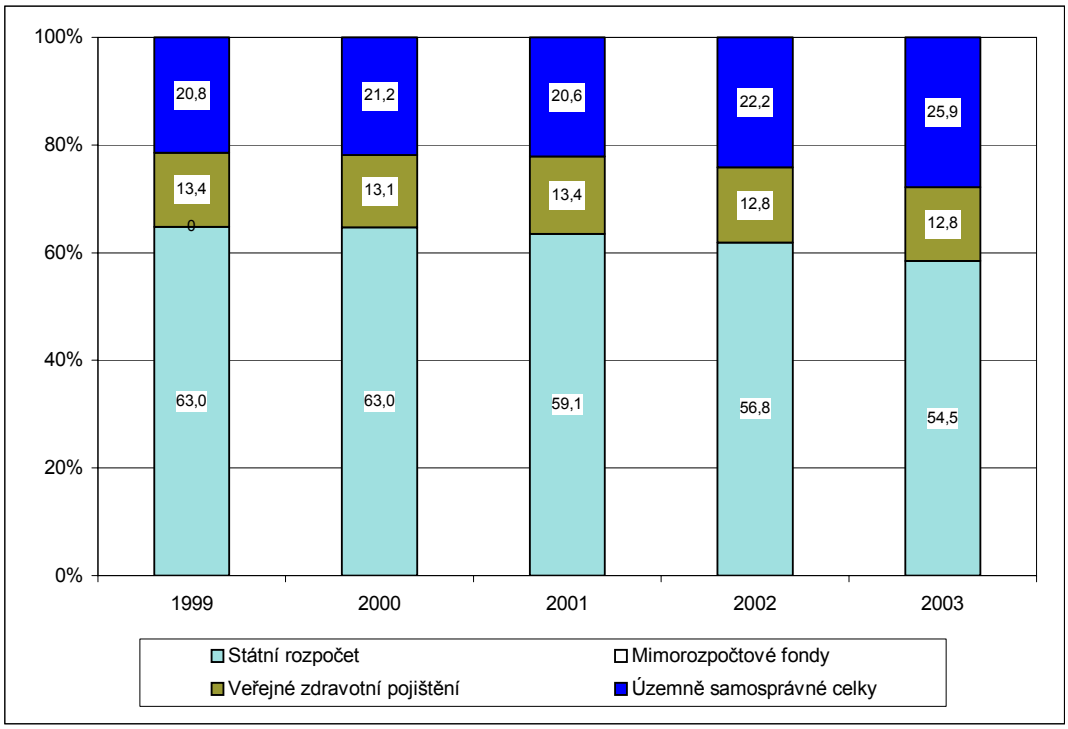

Pramen: MF

Tabulka 4
Vývoj výdajů veřejných rozpočtů

		Konsolidované veřejné rozpočty (v mld. Kč)			Podíl na HDP (v %)		
		2001	2002	2003	2001	2002	2003
				předběžný			*předběžný*
B	**VÝDAJE vč. POSKYTNUTÝCH PŮJČEK**	**974,2**	**1 071,4**	**1 147,2**	**44,8**	**47,1**	**47,6**
I	**VÝDAJE vč. ČISTÝCH PŮJČEK**	**903,3**	**918,6**	**1 116,3**	**41,5**	**40,4**	**46,3**
II	**VÝDAJE (III+IV)**	**962,2**	**1 060,2**	**1 116,5**	**44,2**	**46,6**	**46,3**
III	**BĚŽNÉ VÝDAJE (1+2+3)**	**850,1**	**931,7**	**978,0**	**39,1**	**40,9**	**40,6**
1	Neinvestiční nákupy a související výdaje	183,8	208,6	215,8	8,4	9,2	9,0
1.1	Platy zaměstnanců a ostat. platby za provedenou práci	76,2	83,0	81,8	3,5	3,6	3,4
1.2	Povinné pojistné placené zaměstnavatelem1)	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
1.3	Ostatní neinvestiční nákupy a související výdaje	107,5	125,5	133,9	4,9	5,5	5,6
2	Úroky	20,1	15,7	19,9	0,9	0,7	0,8
3	Dotace a ostatní běžné transfery	646,3	707,4	742,4	29,7	31,1	30,8
3.0	Transfery veřejným rozpočtům stejné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
3.1	Dotace	209,5	240,0	248,5	9,6	10,5	10,3
3.1.1,3	Nefinančním veřejným podnikům	110,9	124,1	157,8	5,1	5,5	6,5
	z toho příspěvkovým apod. organizacím	105,9	118,6	149,2	4,9	5,2	6,2
3.1.2	Finančním institucím	57,7	79,4	38,2	2,7	3,5	1,6
3.1.4	Ostatním podnikům	40,9	36,5	52,6	1,9	1,6	2,2
3.2	Transfery veřejným rozpočtům jiné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
3.3-4	Transfery obyvatelstvu vč. neziskových organizací	433,6	464,6	491,4	19,9	20,4	20,4
3.5	Transfery do zahraničí	3,2	2,9	2,4	0,1	0,1	0,1
IV	**KAPITÁLOVÉ VÝDAJE (4,6+7)**	**112,0**	**128,5**	**138,5**	**5,2**	**5,6**	**5,7**
4,6	Pořízení investic	70,3	71,8	75,6	3,2	3,2	3,1
7	Investiční transfery	41,7	56,7	62,9	1,9	2,5	2,6
7.1	Domácí	41,7	56,7	62,9	1,9	2,5	2,6
7.1.0	Veřejným rozpočtům stejné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
7.1.1	Veřejným rozpočtům jiné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
7.1.2	Nefinančním veřejným podnikům	24,9	34,0	36,5	1,1	1,5	1,5
	z toho příspěvkovým apod. organizacím	21,8	30,2	31,1	1,0	1,3	1,3
7.1.3-5	Ostatní	16,8	22,7	26,4	0,8	1,0	1,1
7.2	Zahraniční	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,0
	POSKYTNUTÉ PŮJČKY	12,1	11,2	30,7	0,6	0,5	1,3
8	Domácí	11,9	11,1	30,7	0,5	0,5	1,3
8.0	veřejným rozpočtům stejné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
8.1	veřejným rozpočtům jiné úrovně vlády	-	-	-	-	-	-
8.2-4	ostatním subjektům	11,9	11,1	30,7	0,5	0,5	1,3
9	Zahraniční	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
V	**PŮJČKY minus SPLÁTKY (čisté půjčky)**	**-58,8**	**-141,6**	**-0,2**	**-2,7**	**-6,2**	**0,0**

1) Dle metodologie GFS je pojistné placené zaměstnavatelem za své zaměstnance vyloučeno v rámci konsolidace za celý vládní sektor.

Pramen: MF

3. Salda veřejných rozpočtů

Celkové hospodaření veřejných rozpočtů (včetně čistých půjček) skončilo deficitem 130,1 mld. Kč - tedy 5,4 % HDP. Ve srovnání s rokem 2002 byla tato částka více než jedenáctkrát vyšší. Důvodem jeho výrazného zhoršení byl vysoký meziroční pokles privatizačních příjmů. Dále se zde promítl výrazný růst deficitu státního rozpočtu a také hospodaření FNM, které z kladných čísel přešlo do deficitu. Naopak u územních samosprávných celků a státních fondů byl ve srovnání s rokem 2002 dosažen lepší výsledek hospodaření.

Tabulka 5
Vývoj struktury salda veřejných rozpočtů v mld. Kč

		2001	2002	2003 *předběžný*
I	**Státní rozpočet1)**	**-66,7**	**-45,9**	**-107,4**
II	**Mimorozpočtové fondy celkem (1+2+3)**	**24,3**	**40,2**	**-20,5**
1.	FNM	13,3	28,4	-27,4
2.	PF ČR	-0,1	-0,5	-0,1
3.	Státní fondy2)	11,1	12,4	6,9
III	**Veřejné zdravotní pojištění**	**1,4**	**-1,2**	**0,1**
IV	**Územní samosprávné celky**	**-11,2**	**-4,3**	**-2,9**
V	**SALDO (před konsolidací tj. I+II+III+IV)**	**-52,2**	**-11,2**	**-130,8**
VI	*Konsolidace3)*	0,0	-0,5	0,7
	SALDO (po konsolidaci tj. V-VI)	**-52,2**	**-11,7**	**-130,1**

1) Dle Rozpočtových pravidel platných od 1. 1. 2001 byly součástí SR v letech 2001 a 2002 okresní úřady. Mimo státní rozpočet jsou zde dále zahrnuty operace Národního fondu.

2) Státní fondy: SFK, SFŽP, SFZúP, SFPRČK, SFRB a SFDI, od roku 2001 také SZIF.

3) Tato hodnota představuje velikost půjček/splátek půjček, které jsou výdajem/příjmem jednoho veřejného rozpočtu a ovlivňují jeho saldo, druhý veřejný rozpočet tuto částku vykazuje ve financování tzn. bez vlivu na výsledek hospodaření.

Pramen: MF

Pro lepší identifikaci možných vlivů na agregátní poptávku je používán ukazatel salda veřejných rozpočtů bez čistých půjček. Ekonomické zdůvodnění vylučování tzv. čistých půjček je takové, že transakce, které vytvářejí či umořují pohledávku, nejsou prvotním výdajem a tudíž agregátní poptávku přímo neovlivňují. Stejně tak jako příjmy z emise dluhopisů či úvěrů nebo splátky jistiny vládního dluhu nevstupují do deficitu (tj. jedná se o financování), tak poskytnuté půjčky nebo splátky dříve poskytnutých půjček jsou z deficitu vylučovány. Obdobný úhel pohledu je i na vylučování operací týkajících se nákupu a prodeje finančních aktiv (jako např. cenných papírů - dluhopisů, majetkových účastí apod.). Zde se jedná pouze o přeměnu jednoho finančního aktiva (např. cenného papíru) v jinou formu finančního aktiva (peníze) a opačně, bez vlivu na agregátní poptávku.

Tabulka 6
Vývoj struktury salda veřejných rozpočtů po vyloučení čistých půjček v mld. Kč

		2001	2002	2003 *předběžný*
I	**Státní rozpočet**	**-64,8**	**-63,5**	**-94,0**
II	**Mimorozpočtové fondy celkem (1+2+3)**	**-35,6**	**-83,3**	**-32,9**
1.	FNM	-45,8	-93,9	-38,8
2.	PF ČR	-0,6	-1,4	-1,2
3.	Státní fondy	10,8	12,0	7,1
III	**Veřejné zdravotní pojištění**	**1,4**	**-1,2**	**0,1**
IV	**Územní samosprávné celky**	**-11,9**	**-5,3**	**-3,5**
V	**SALDO po vyloučení čistých půjček (I+II+III+IV**	**-111,0**	**-153,4**	**-130,3**

Pramen: MF

Schodek veřejných rozpočtů bez čistých půjček činil v roce 2003 130,3 mld. Kč a jeho podíl na HDP se ve srovnání s rokem 2001 snížil o 1,3 procentního bodu, tj. na 5,4 %.

K prohlubování deficitů (bez čistých půjček) dochází kontinuálně od roku 1995 a jeho současné zlepšení je důsledkem snížení deficitů mimorozpočtových fondů a územních samosprávných celků. Z výsledků státního rozpočtu je patrné, že ani příznivý vývoj jeho příjmové strany nestačil k pokrytí výdajů. Výdajová strana je silně ovlivněna strukturou veřejných výdajů, která je zatížena rostoucím podílem sociálních mandatorních výdajů. To společně s doznívajícími dopady transformačních nákladů a výdaji spojenými s restrukturalizací a modernizací ekonomiky výrazně znesnadňuje realizaci efektivní fiskální politiky a současně neumožňuje snižování podílu výdajů na HDP. Podíl celkových výdajů na HDP se zvyšuje, jeho růst ale v roce 2003 zpomalil. Hlavní příčinou je výše uvedené zmírnění výdajové dynamiky vládního sektoru, které je dáno zejména dozníváním transformačních nákladů.

Pozitivně lze hodnotit vývoj běžné bilance, která představuje rozdíl mezi běžnými příjmy a běžnými výdaji. Ta se ve srovnání s rokem 2002 zlepšila o 1,1 procentního bodu a běžný deficit dosáhl 0,6 % HDP. Vyrovnanost běžné bilance je jednou z podmínek zdravých veřejných financí; kapitálové výdaje měly být financovány až z přebytku běžné bilance.

Jedním z ukazatelů, který je používán pro hodnocení stávající fiskální politiky je primární deficit[4], který je očištěn o výdaje spojené s úroky z vládního dluhu (ty jsou důsledkem politik minulých období). U primárního deficitu došlo ještě k většímu zlepšení, v roce 2003 činil 4,6 % HDP a byl tak o 1,4 procentního bodu nižší než v roce 2002. Vývoj primárního deficitu svědčí o zmírnění fiskální expanze.

[4] Primární deficit je zde vypočten jako deficit bez čistých půjček očištěný o dluhovou službu (úroky).

Tabulka 7
Vývoj sald běžné a primární bilance

	Konsolidované veřejné rozpočty (v mld. Kč)			Podíl na HDP (%)		
	2001	2002	2003 *předběžný*	2001	2002	2003 *předběžný*
Saldo Běžné bilance	-11,4	-38,5	-15,5	-0,5	-1,7	-0,6
Saldo Primární bilance	-90,9	-137,6	-110,5	-4,2	-6,0	-4,6

1) Pro výpočet bylo použito saldo veřejných rozpočtů bez čistých půjček
Pramen: MF

Dalším Ministerstvem financí zveřejňovaným ukazatelem je saldo očištěné o čisté půjčky a dotace transformačním institucím. To představuje saldo celkových příjmů a výdajů očištěné jednak o výše popisované operace finančního charakteru (tzv. čisté půjčky) a dále o dotace tzv. transformačním institucím. Dotacemi transformačním institucím se rozumí úhrady ztrát ČKA/KoB ze státního rozpočtu a dotace z FNM pro finanční skupinu ČKA/KoB a Českou inkasní. Cílem těchto úprav je očistit saldo na příjmové i výdajové straně o finanční operace a operace jednorázového nebo dočasného charakteru, které nejsou v mezinárodně srovnatelných ekonomických statistikách (ESA 95) považovány za součást příjmů a výdajů vládního sektoru navíc bez přímého vlivu na agregátní poptávku.

Takto vymezené saldo zachycuje míru fiskální expanze nebo restrikce a tudíž i úsilí vlády o snižování deficitu a je považováno za relevantní z hlediska posuzování charakteru fiskální politiky. Z tohoto důvodu bylo takto definované saldo zvoleno jako základní indikátor pro fiskální cílení a definování střednědobých výdajových rámců, které byly navrženy v rámci reformy veřejných rozpočtů.

Z tabulky č. 8 je patrné prohloubení tohoto salda v roce 2003, na kterém se podílel zejména růst deficitu státního rozpočtu. Růst deficitu očištěného o čisté půjčky a dotace transformačním institucím byl v roce 2003 podstatně mírnější než v roce 2002; fiskální expanze zpomalila.

Tabulka 8
Vývoj struktury salda veřejných rozpočtů po vyloučení čistých půjček a dotací TI v mld. Kč

		2001	2002	2003 *předběžný*
I	**Státní rozpočet**	**-37,3**	**-18,2**	**-75,4**
II	**Mimorozpočtové fondy celkem (1+2+3)**	**-12,1**	**-64,6**	**-20,3**
1	FNM	-22,3	-75,2	-26,2
2	PF ČR	-0,6	-1,4	-1,2
3	Státní fondy	10,8	12,0	7,1
III	**Veřejné zdravotní pojištění**	**1,4**	**-1,2**	**0,1**
IV	**Územní samosprávné celky**	**-11,9**	**-5,3**	**-3,5**
V	**SALDO po vyloučení č. p. a dotací TI (I+II+III+I**	**-59,9**	**-89,3**	**-99,1**

Pramen: MF

4. Vládní dluh

Zrychlení dynamiky vládního dluhu bylo nejvyšší od r. 1993, meziroční zvýšení činilo 24,7 % a vládní dluh v roce 2003 tak dosáhl 554,2 mld. Kč, tj. 23,0 % HDP.

Graf 3
Vývoj konsolidovaného vládního dluhu v mld. Kč a jeho podíl na HDP v %

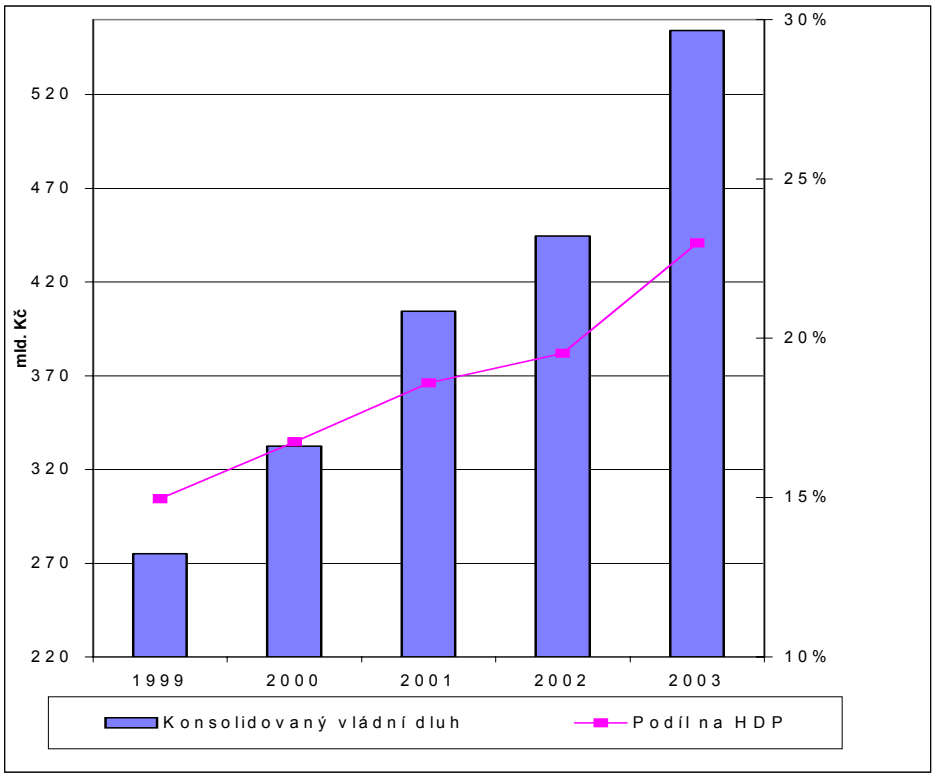

Pramen: MF

Růst vládního dluhu je generován zejména růstem deficitu státního rozpočtu. Státní dluh je tedy hlavní příčinou růstu dynamiky vládního dluhu. Ve struktuře celkového dluhu má nejvyšší váhu, jeho podíl od roku 1995 postupně rostl a v roce 2003 činil 88,2 % vládního dluhu. Konsolidovaný státní dluh[5] se v porovnání s rokem 2002 zvýšil o 24,4 % na 488,8 mld. Kč. Státní dluh ČR vykazuje rostoucí trend již od roku 1998; pro jeho vývoj je charakteristický výrazný růst domácího dluhu. Ten je výsledkem nejen potřeby krytí deficitu státního rozpočtu, ale i konverze zahraničního dluhu na domácí.

Dluh územních samosprávných celků poměrně výrazně meziročně vzrostl (o 28,4 %) a činil 72,8 mld. Kč. Obce a kraje financují své potřeby z úvěrových zdrojů a využívají tak prostor, který jim poskytuje nová legislativa.

[5] Konsolidace u státního dluhu představuje snížení státního dluhu o emitované státní dluhopisy, které byly nakoupeny z prostředků na tzv. jaderném účtu.

Dluh mimorozpočtových fondů meziročně poklesl o 1,1 mld. Kč, což bylo způsobeno především splátkou bankovního úvěru státním zemědělským intervenčním fondem. Mimorozpočtové fondy v roce 2003 čerpaly k financování svých deficitů vlastní zdroje, ukončení těchto možností se v budoucnu promítne do růstu vládního dluhu. V roce 2003 se tato situace týkala zejména Státního fondu životního prostředí, který vykázal deficit financovaný nejen z disponibilních prostředků, ale také bankovním úvěrem.

Zdravotní pojišťovny zatěžují vládní dluh z hlediska váhy sice nejméně, jejich dluh mírně klesl o 0,1 mld. Kč na 0,3 mld. Kč. Nicméně v roce 2003 došlo k dalšímu nárůstu závazků po lhůtě splatnosti, které však nejsou součástí dluhu. Nevybilancovanost je průvodním a trvalým jevem systému zdravotního pojištění, který není schopen s využitím vlastních zdrojů udržet dlouhodobou rovnováhu a patří tak k rizikovým faktorům budoucího vývoje veřejných financí.

V mezinárodním srovnání se ČR řadí mezi země s nízkou úrovní vládního dluhu, současný vývoj však jasně naznačuje, že ztrácí svou původní dobrou výchozí pozici. Růst vládního dluhu předstihuje nominální růst HDP již od r. 1998, v posledních letech je jeho dynamika výrazně zpomalována inkasem privatizačních příjmů, jejichž vliv však bude v následujících letech slábnout.

Tabulka 9
Vývoj vládního dluhu v nominální hodnotě a jeho struktury

	Konsolidovaný vládní dluh (v mld. Kč			Podíl na HDP (v %)		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
			předběžný			*předběžný*
Hrubý konsolidovaný vládní dluh	**404,5**	**444,5**	**554,2**	**18,6**	**19,5**	**23,0**
Státní dluh (konsolidovaný)	342,5	392,9	488,8	15,7	17,3	20,3
Dluh Mimorozpočtových fondů	22,4	3,2	2,1	1,0	0,1	0,1
Dluh Veřejného zdravotního pojištění	0,5	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0
Dluh Územních samosprávných celků	49,0	56,7	72,8	2,3	2,5	3,0

Pramen: MF

5. Shrnutí

Z vývoje veřejných financí je patrná existence strukturálních problémů; výše deficitů veřejných rozpočtů není vysvětlitelná současnou fází ekonomického cyklu. Celkový deficit vládního sektoru v nominálním i podílovém vyjádření byl v roce 2003 nejvyšší v historii ČR, a to i přesto, že daňové příjmy se vyvíjely příznivě a mírně zpomalila výdajová dynamika.

Na straně příjmů dochází již třetím rokem k nárůstu složené daňové kvóty, přičemž se zvyšuje váha přímých daní (zdanění práce a kapitálu). Přetrvává zatížení

výdajové strany rostoucím podílem sociálních mandatorních výdajů, zatímco náklady spojené s transformací postupně doznívají. Vedle těchto výdajů realizují veřejné rozpočty výdaje spojené s přibližováním úrovně infrastruktury a ekologických norem standardům zemí EU. Pouze část celkových výdajů je alokována do oblastí, které z dlouhodobého hlediska vyvolávají pozitivní multiplikační efekty.

Zastavení růstu primární bilance svědčí o zmírnění fiskální expanze. Zmírnění výdajové dynamiky bylo dáno zejména poklesem výdajů spojených s úhradou nákladů na transformaci české ekonomiky.

Přetrvává vysoká závislost krytí opakujících se výdajů veřejných rozpočtů z mimořádných příjmů jednorázového charakteru. Jejich využívání k financování běžných výdajů tak nadále vytváří fiskální iluzi, po vyčerpání tohoto zdroje se zvýší riziko ufinancovatelnosti veřejných rozpočtů.Vysoká dotační závislost státních fondů na FNM (zejména SFRB a SFDI) směřuje k tomu, že po ukončení mimořádných příjmů se tento segment stane zdrojem fiskálních rizik. Vzhledem k trvale nadhodnoceným odhadům privatizačních příjmů a následnému přesouvání výdajů FNM do dalších let lze ve střednědobém časovém horizontu s vysokou pravděpodobností také očekávat deficitní bilanci FNM.

Deficity veřejných rozpočtů akcelerují růst dluhu i přesto, že k jejich financování jsou používány privatizační a jiné jednorázové příjmy. Vývoj veřejného dluhu kopíruje vývoj hospodaření veřejných rozpočtů. Výše vládního dluhu zůstává v mezinárodním srovnání nízká, varovná je však jeho dynamika růstu. Rostoucí dluh vyvolává stále vyšší rozpočtové náklady spojené s obsluhou dluhu.

S cílem zvrátit negativní tendence ve vývoji veřejných financí byla 23. června 2003 vládou schválena Koncepce reformy veřejných rozpočtů. Konsolidace veřejných financí je realizována jako souhrn opatření na příjmové a výdajové straně a směřuje k dosažení trvalé redukce fiskálních deficitů.